

หน้า ๑ การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก

รายวิชา

พระไตรปิฎกวิเคราะห์

๒๕๖๖

การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก

พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร

การตีความ “เอกายโน มคฺโค”

- ทางสายเอก (ฉบับหลวง)
- ทางสายเดียว (ฉบับ มจร)
- ทางเดียวเท่านั้น (the only way)
- ทางสายหนึ่ง (a one-way path)
- ทางสายตรง (direct path)
- ทางสู่การรวมเป็นหนึ่งเดียว (the path to convergence)

การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก

วิทยาการบรรยาย

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

คณะทำงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดพิมพ์เผยแพร่

การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก

- ผู้เขียน : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
- ที่ปรึกษา : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ผู้อำนวยการกองวิชาการ
- บรรณาธิการ : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
- คณะทำงานถอดเทป : นางสาวศิริณา กองวัสถุลณี พระมหาวินัย วชิรเมธี
พระมหาศรายุทธ ฐิตเมโว พระมหาธิติ อนุภทโท
นายสุชญา ศิริธัญญกร
- ผู้ตรวจฉบับรูป : คณะกรรมการดำเนินงานโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills2)
พระพุทศศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และพระไตรปิฎกวิเคราะห์ รุ่นที่ ๒
- จำนวนหน้า : ๕๗ หน้า
- พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗
- จำนวนพิมพ์ : ๑๐ เล่ม ฉบับสำเนาถอดเทป
- จัดรูปเล่ม : นายสุชญา ศิริธัญญกร
- แบบปก : นายสุชญา ศิริธัญญกร พระมหาศรายุทธ ฐิตเมโว
- ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ISBN xxx-xxx-xxx-xxx-x

- จัดพิมพ์โดย : กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓ (ต่อ ๘๗๖๖)
- พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๕
โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๕๔๕

ส่วนหนึ่งของเนื้อหา

โครงการพัฒนาทักษะ(Upskills)

การสอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และ
พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖ ถึง ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

ผ่านระบบออนไลน์ zoom id 9779933546

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี

สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ

กองสื่อสารองค์กร

ส่วนงานบริหาร สำนักส่งเสริมฯ

กองกิจการวิทยาเขต

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

วิทยาลัยพระธรรมทูต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์
“การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก”

บรรยาย โดย

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

วันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

สำนักงาน

คำปรารภ

“การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก” เล่มนี้ เกิดขึ้นมาจากโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills2) การสอนรายวิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์ และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ โดยร่วมมือกันทำงาน ๗ ส่วนงานคือ กองวิชาการ สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ กองสื่อสารองค์กร ส่วนงานบริหาร สำนักส่งเสริมฯ กองกิจการวิทยาเขต สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา และวิทยาลัยพระธรรมทูต โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ(๑) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการมีความรู้และความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น (๒) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการ ได้พัฒนาศักยภาพเทคนิคเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้น (๓) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการ ที่สอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีแนวทางการสอนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีการพัฒนาทักษะแก่คณาจารย์ที่เข้าอบรม จำนวน ๒๓๔ รูป/คน ผ่านระบบออนไลน์ zoom id 9779933546 และผ่านลิงก์ <https://zoom.us/j/9779933546> ระยะเวลาดำเนินงาน ๕ เดือน ทุกวันศุกร์ เดือนละ ๔ ครั้ง เริ่มตั้งแต่วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖ และสิ้นสุดโครงการอบรม วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มทักษะ สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา แก่คณาจารย์ในคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ และหน่วยวิทยบริการ จำนวน ๒๓๔ รูป/คน และคณาจารย์ผู้เข้าอบรมในโครงการ ได้รับความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาทักษะ เทคนิคการสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้นสามารถนำไปปรับใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยไม่มีงบประมาณ และวิทยาการที่บรรยายก็บรรยายให้ความรู้แก่คณาจารย์ชาวมจร โดยการให้เปล่า

เมื่อจบโครงการดังกล่าวแล้ว ประโยชน์ที่นำไปใช้ (๑) บุคลากรสายวิชาการผู้เข้าอบรมมีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนเกี่ยวกับรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น (๒) บุคลากรสายวิชาการ ผู้เข้าอบรมได้พัฒนาศักยภาพเทคนิคการสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้น (๓) บุคลากรสายวิชาการ ผู้เข้าอบรมที่สอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีแนวทางการสอนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

เพื่อเป็นการทบทวนความรู้ เรื่อง การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก ที่บรรยายโดยพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๑ ครั้ง เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ โดยมีคณะทำงาน ประกอบด้วย (๑) นางสาวศิริินภา กองวัสุกุลณี (๒) พระมหาวินัย วชิรเมธี (๓) พระมหาศรายุทธ ฐิตเมโธ (๔) นายสุชญา ศิริธัญญกร (๕) พระมหาธิติ อนุภทโท โดยมีขั้นตอนการทำงานเป็น ๓ ระยะ คือ (๑) ส่งข้อมูลเพื่อการถอดเทปเสียง เช่น วิดีโอ และพาวเวอร์พ้อยท์ (๒) ถอดเทปเสียงคำบรรยาย (๓) ปรับแก้ไขคำบรรยายให้ตรงคำที่บรรยาย ซึ่งการถอดเทปใช้เวลาและปรับแก้ไขประมาณเทปละ ๘-๑๒ ชั่วโมง แต่อย่างไรก็ตาม ในการทำงานครั้งนี้ เพื่อให้มีการเผยแพร่ถอดเทปสำเนา ก่อน จึงได้สร้างเป็นรูปเล่มหนังสือเผยแพร่ทางออนไลน์ไปก่อน อีกทั้งได้มีร่วมแนวทางการทำงานแบบใหม่ของมหาวิทยาลัย ทั้ง ๗ ส่วนงานมาทำงานและเดินไปด้วยกัน ซึ่งเป็นการทำงานเป็นทีม และทีมตรงนี้ คือก้าวแรกและก้าวต่อ ๆ ไป ที่จะสร้างงานสร้างผลงานวิชาการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในฐานะผู้ปรับแก้ไขภาษาและปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับคำบรรยายเรื่อง การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก ในฐานะคนทำงานประโยชน์ที่ได้รับ ก็คือความสุขที่ได้รับความรู้ในขณะที่ถอดเทป และอีกประการหนึ่ง ก็คือได้สร้างผลงานวิชาการ เรื่องการวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก ซึ่งเกิดจากผู้บริหารระดับสูง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาบรรยายให้ฟัง ซึ่งเรื่องทำนองเช่นนี้ ก็

เกิดขึ้นที่จัดในนามโครงการเป็นครั้งที่ ๒ และบรรยายกันนานเป็นระยะเวลา ๕ เดือน ซึ่งเกิดประโยชน์อย่างยิ่งแก่คณาจารย์และบุคคลทั่วไปที่ได้มีโอกาสได้เข้าฟังและมาเรียนรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนา เมื่อถอดเทปคำบรรยายเรื่องการวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก เสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง จึงได้ร่วมกันทำเป็นเล่มในรูปแบบหนังสือแบ่งเป็นตอน ๆ ตอนละเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ เมื่อจัดทำเป็นรูปเล่มเสร็จแล้ว ก็ได้นำมาเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์กองวิชาการ มจร ดังที่ปรากฏ

กราบขอบพระคุณองค์วิทยากร ผู้บริหารที่ประสิทธิประสาทความรู้เรื่องการวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก ในทางพระพุทธศาสนา อย่างหาที่สุติมิได้ และขอขอบพระคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย ที่ช่วยสนับสนุนโครงการนี้ ด้วยดีตลอดมา จึงเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เกิดหนังสือ “การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก” เล่มนี้ขึ้น ขออานิสงส์แห่งการจัดทำเล่มหนังสือ “การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก” ครั้งนี้ จงเป็นปัจจัยแห่งความเจริญแพร่หลายของพระสัทธรรม เพื่อความเกษมศานต์แห่งมหาชนตลอดกาลยาวนานสืบไป

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

หนังสือ “การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก” เป็นผลงานที่บรรยายของพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่คณะทำงานได้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้นจากการบรรยายเรื่องการวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก จากโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills.) การสอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วย ตีความ ตามนัยยะในอภิมหายุค ตีความ/วิเคราะห์คำว่า “อคติ” วิเคราะห์/ตีความ “อคติ” นัยยะนักวิชาการ ความหมาย อคติ ๕ นัยยะ ท่านที่ ๑ ฐานิสสรโร ภิกขุ ท่านที่ ๒ I.B.horner ท่านที่ ๓ ภิกขุโพธิ ทางสายเดียว ในสติปัญญาฐานสูตร ความหมาย คำว่า เอกายโน มคโค การวิเคราะห์/ตีความ เอกายนมรรค สัพพาสวสังวรสูตร “วิโนทนา วิโนทิตี” การวิเคราะห์/ตีความ คำว่า “วิโนทนา วิโนทิตี” บรรเทาในภาษาเขมร ความหมายของ “อัสสทุโธ” ในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย วิเคราะห์ อัสสทุโธ คืออะไร วิเคราะห์คำว่า “ประมาณ” (ปมาณ) ซึ่งเนื้อหาสาระแต่ละหัวข้อ โปรดหาอ่านในเล่มนี้แล

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก” เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์แก่อุภคตให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก เรื่องอคติ กิติ ทาสายเดียว กิติ วิโนทนา กิติ และอัสสทุโธ กิติ แก่คณาจารย์ นิสิตและประชาชนทั่วไปตลอดไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	๗
คำนำ	๑๐
ความนำ	๑๓
ตีความ ตามนัยยะในอคติสูตร	๑๕
ตีความ/วิเคราะห์คำว่า “อคติ”	๑๗
วิเคราะห์/ตีความ “อคติ” นัยยะนักวิชาการ	๑๘
ความหมาย อคติ ๕ นัยยะ	๑๙
ท่านที่ ๑ ฐานิสสรุ ภิกขุ (thanissaro Bhikkhu)	๒๑
ท่านที่ ๒ I.B.horner	๒๒
ท่านที่ ๓ ภิกขุโพธิ (Bhikkhu Bodhi)	๒๔
ทางสายเดียว ในสติปัฏฐานสูตร	๒๖
ความหมายคำว่า เอกายโน มคฺโค	๒๙
การวิเคราะห์/ตีความ เอกายนมรรค	๓๒
สัพพาสวสังวรสูตร “วิโนทนา วิโนทติ”	๓๗
การวิเคราะห์/ตีความ คำว่า “วิโนทนา วิโนทติ”	๓๘
บรรเทาในภาษาเขมร	๔๒
ความหมายของ “อสุสทฺโธ” ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย	๔๓
วิเคราะห์ อสุสทฺโธ คืออะไร	๔๕
วิเคราะห์คำว่า “ประมาณ” (ปมาณ)	๔๘

การวิเคราะห์/ตีความพระไตรปิฎก

โครงการเพิ่มทักษะ (Upskills)
การอบรมวิทยากรโครงการระดับ
พระคุณพิเศษ กับคณะสงฆ์ใหม่

เริ่มบรรยายครั้งที่ ๑
วันศุกร์ที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. พระวิสุทธิวงศาจารย์
+ พระราชโอรส พระมหาสมบุญ ภูฑูตสิกโก, รศ.ดร.
เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. พระพุทธศาสนาภิบาลศรีศกฉิมโกล
+ สมภารชัย

ฯ มีดีในช่วงวันพระอาทิตย์ขึ้น ทางวัด มีอาหารถวายพระภิกษุถึง

ความนำ

ถวายความเคารพพระเถระานุเถระผู้เข้าร่วมรับฟังในวันนี้ ทั้งที่เป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้สนใจติดตามรับฟังจากภายนอก และขอเจริญพรท่านผู้เข้ารับฟังฝ่ายคฤหัสถ์ทุกท่าน ตลอดถึงผู้สนใจทั่วไป

วันนี้ก็เป็นอีกวาระหนึ่งของการบรรยายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ซึ่งครั้งที่แล้วได้งด สำหรับวันนี้ก็จะได้บรรยายต่อเนื่องจากครั้งที่แล้ว ที่ได้บรรยายมีหลายประเด็นที่ยังไม่จบ ก็เลยมาต่อในหัวข้อเดียวกันจากครั้งที่แล้ว คือการวิเคราะห์ตีความพระไตรปิฎก ครั้งที่แล้วก็ขอทบทวนนิดหนึ่งว่า การวิเคราะห์และการตีความพระไตรปิฎกนั้นเป็นกิจกรรมหรือการปฏิบัติในชีวิตประจำวันเลยก็ว่าได้ เพราะการที่เราพยายามทำความเข้าใจเอกสารหรือข้อมูลที่สืบทอดผ่านเวลาที่ยาวนานเช่นพระไตรปิฎกที่มีการสืบทอดกันมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี ก่อให้เกิดช่องว่างหรือระหว่าง ๒ ยุคสมัยของเรากับยุคสมัยของพระไตรปิฎก หรือพระพุทธพจน์ที่เกิดขึ้นจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า ห่างไกลทั้งในเชิงของการเวลา ห่างไกลทั้งในเชิงภาษาและวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ศาสนา ห่างไกลทั้งในแง่ของภาษาที่ใช้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองว่า พวกเรานั้นเวลาที่จะทำความเข้าใจว่า เมื่อคนยุคสมัยโบราณกล่าวประโยคหนึ่งหรือถ้อยคำหนึ่งขึ้นมา ท่านหมายความว่าอย่างไร ตามศาสตร์ของการตีความความหมายจะขึ้นอยู่กับบริบทหรือสถานการณ์ของการพูดหรือการสื่อสาร ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ตรงนั้น อยู่ในบรรยากาศตรงนั้น อยู่ในสิ่งแวดล้อมตรงนั้น จะสามารถเข้าใจได้ดีกว่าคนที่อยู่นอกเหตุการณ์หรือนอกสถานการณ์ตรงนั้น พวกเราไม่ได้ไปนั่งอยู่ในสถานการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมกำลังตรัส จึงเป็นช่องว่างที่สำคัญที่ศาสตร์การตีความพยายามที่จะหาแนวทางการทำความเข้าใจ ความคิดเราให้ตรง

เอกสารที่เกิดขึ้นในสมัยโบราณให้ใกล้เคียงกับต้นฉบับมากที่สุด มันเป็นไปได้มากเลย ที่เดียวที่เราจะเอาความคิดความเชื่อที่เรามีอยู่เดิม ไปยึดเยียดใส่หรือไปตีความ พระไตรปิฎกให้มีความหมายอย่างที่เราเชื่ออยู่หรืออย่างที่เราเคยเชื่อมาก่อน หมายความว่าพระไตรปิฎก ไม่ได้มีความหมายอย่างที่พระพุทธรเจ้าทรงประสงค์ อยากรจะให้เป็น แต่กลายมามีความหมายตามที่เรายากรจะให้ เป็น พระพุทธองค์มี พระประสงค์อย่างหนึ่ง แต่เรามีความเชื่อเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว มีวัฒนธรรมประเพณี มีการศึกษา มีภาษาที่เราใช้กันอยู่แล้ว มันก็จะมีอิทธิพลไม่มากก็น้อยต่อการอ่าน พระไตรปิฎก อิทธิพลที่อยู่ภายในตัวเรา ก็จะเข้าไปมีบทบาทสำคัญเวลาอ่าน พระไตรปิฎก ฉะนั้น สิ่งที่ควรระมัดระวัง คือ อ่านพระไตรปิฎกด้วยการตีความ พระไตรปิฎก อย่ายพยายามบิดให้มีความหมายตามความเชื่อ ตามความเข้าใจเดิมของเรา แต่พยายามวางความคิดความเชื่อ หรืออิทธิพลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวของเรา วาง ลงให้มากที่สุด หลักการวิจัยเรียกว่า ให้ปราศจากอคติให้มากที่สุดจึงจะสามารถทำ ความเข้าใจในพระไตรปิฎกได้ ตรงตามที่พระพุทธรเจ้าทรงมีพระประสงค์ให้มากที่สุด หรืออย่างน้อยให้ใกล้เคียงให้มากที่สุด นี่ก็เป็นหลักการ

ตีความ ตามนัยยะในอคติสูตร

“อคติสูตร”

□ อคติสูตร (พระไตรปิฎก เล่ม ๒๑):

“กรภิกษุทั้งหลาย การถึงอคติ ๔ ประการนี้ ๔ ประการ เป็นไฉน บุคคลย่อมถึงฉันทาคติ ย่อมถึงโทสาคติ ย่อมถึงโมหาคติ ย่อมถึงภยาคติ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย การถึงอคติ ๔ ประการนี้แล”

วันนี้ ก็มาดูตัวอย่างข้อความหรือถ้อยคำในพระไตรปิฎก ชวนพวกเรา มาวิเคราะห์ว่า ตามที่เราตีความกันหรือศึกษากันนั้น ถูกต้องจริงหรือไม่ตามที่เราเคยเชื่อ กัน ขอยกตัวอย่างพระสูตรหนึ่ง ในพระไตรปิฎก ชื่อว่า อคติสูตร ในพระไตรปิฎกเล่ม ที่ ๒๑ อังคุดตริกกาย ๆ พิมพ์ฉบับภาษาไทยมีอยู่ ๕ เล่ม คือ เล่มที่ ๒๐ - ๒๔ ที่นี้ ปัญหามีอยู่ว่า เราเอาคำว่า “อคติ” มาใช้ในภาษาไทยแทบจะมีความหมายเป็น มาตรฐานอย่างเดียวกันเลยก็ว่าได้ ต้องเข้าใจว่าเวลาเรายืมคำภาษาต่างประเทศมาใช้ ในภาษาไทยเป็นคำยืม borrow word ไม่ได้เกิดจากภาษาไทยแท้ๆ แต่เป็นคำยืมมา จากภาษาต่างประเทศ อย่างเช่นภาษาบาลี สันสกฤต มากที่สุด พอยืมมาแล้ว เราก็ มาใช้ในความหมายอย่างที่คนไทยเราต้องการ หมายความว่า เราไม่ได้ใช้ ใน ความหมายของคำ ๆ นั้นที่เป็นความหมายเดิมครบถ้วนทุกประการ แต่เรายืมมาใช้ใน ความหมายบางอย่าง หมายความว่าในการยืมนั้น ได้ทิ้งความหมายดั้งเดิมบางอย่าง

เอาไว้ แล้วก็เอาเฉพาะความหมายบางอย่างมาใช้ในภาษาไทย ทีนี้พอใช้มาใช้ไป ใช้มานานเข้า ความหมายที่เราใช้จนกลายเป็นวัฒนธรรม มันก็แทบจะมีความหมายอย่างนั้นเพียงอย่างเดียวเลยก็ว่าได้ กลายเป็นว่า พอความหมายที่เราใช้เป็นภาษาไทยจนชินแล้ว จนเป็นวัฒนธรรมแล้ว เราไปเจอคำ ๆ นี้ในพระไตรปิฎก เป็นคำ ๆ เดียวที่เราเอามาใช้ในภาษาไทยก็เข้าใจว่า มีความหมายแบบนี้ แบบที่เราใช้กัน พอเราไปเห็นคำนี้ในพระไตรปิฎก ก็คิดว่า คำ ๆ นี้ น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับที่เราใช้ในภาษาไทย ไม่มี ความหมายอื่นอีกแล้ว นั่นหมายความว่า ภาษาไทยหรืออิทธิพลของวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทย เข้าไปมีอิทธิพลต่อการแปลพระไตรปิฎก และการตีความพระไตรปิฎกด้วยความหมายที่เอื้อมคำมาใช้ในภาษาไทยจนมีความหมายเพี้ยนไป มีความหมายที่ต่างไปจากต้นฉบับ ความหมายที่เพี้ยนไปต่างไปจากต้นฉบับก็ย้อนกลับมาอิทธิพลต่อการอ่านพระไตรปิฎกหรือแปลพระไตรปิฎกของเราด้วย ซึ่งเจอคำในลักษณะนี้ใสก เวลาอ่านพระไตรปิฎก

คำว่า “อคติ” แน่นนอนว่า ในสังคมไทยเวลาเราพูดถึงอคติ ก็หมายถึงความลำเอียง

ความลำเอียงคืออะไร ความลำเอียงก็คือ การที่เราปฏิบัติต่อคนอย่างไม่เป็นธรรม ไม่เสมอภาค ปฏิบัติต่อคนคนหนึ่งแบบนี้ แล้วเราปฏิบัติต่อคนอีกคนหนึ่งอีกแบบหนึ่ง ไม่เท่ากัน ที่เรามักจะได้ยินว่า ๒ มาตรฐาน double standard ที่ฝรั่งเรียก

เช่นครูปฏิบัติต่อนักเรียนในห้องเรียนเดียวกันคนละมาตรฐาน ปฏิบัติต่อเด็กชาย ก ก็ปฏิบัติอย่างหนึ่ง ปฏิบัติต่อเด็กชาย ข ก็ปฏิบัติอย่างหนึ่ง เขาเป็นนักเรียนเหมือนกันปฏิบัติต่อเขาไม่เหมือนกัน ตำรวจปฏิบัติต่อประชาชนที่ขับรถในถนนหนทาง ปฏิบัติไม่เหมือนกัน บางคนปรับ บางคนเตือนเฉย ๆ แล้วปล่อยไป เขา

เรียกว่า อคติ ปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียม อคติ ในภาษาไทยจะมีแบบนี้ตลอดเลย ไปเปิดดูในพจนานุกรมก็ได้ จะมีความหมายนี้เป็นส่วนใหญ่ เอาความหมายในอคติสูตรมาให้ดู อันนี้ทับศัพท์ เราแปลทับศัพท์ว่า อคติ แต่เวลาอธิบาย ๆ ในลักษณะของการปฏิบัติ หรือปฏิบัติต่อคนอย่างไม่เท่าเทียมกันนั้นแหละ เอาย่อ ๆ มาให้ดูคำว่า “อคติ” เฉย ๆ ที่นี้เวลาเราเรียนเราสอน อธิบายคำว่า “อคติ” ในหลักสูตรต่าง ๆ ว่าจะจะเป็นหลักสูตรนักรธรรมก็ตาม หลักสูตรการศึกษาในระดับโรงเรียนก็ตาม ที่สังเกต อคติ จะมีความหมายในลักษณะของความลำเอียง การเลือกปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกัน

ตีความ/วิเคราะห์คำว่า “อคติ”

วิเคราะห์/ตีความ “อคติ”

- “อคติ” มาจาก “น + คติ” (แปลง น เป็น อ = อคติ)
- “น” หรือ “อ” แปลว่า ไม่ ส่วน “คติ” แปลว่า การไป, ทางที่ไป, เป้าหมายที่ไป
- แปลรวมกันว่า การไม่ไป, ทางที่ไม่ควรไป, ทางที่ผิด, ฐานะที่ไม่ควรถึง เป็นต้น

ที่นี้ เรามาวิเคราะห์คำศัพท์ดู ว่ามาจากอะไร อคติ ถ้าวิเคราะห์ตามศัพท์ภาษาบาลี ท่านที่เรียนภาษาบาลีมา น + อคติ น แปลว่า ไม่ หรือ Not, No ในภาษาอังกฤษ, แปลง น เป็น อ ก็เป็น อคติ ส่วน คติ แปลได้หลายอย่าง แปลว่าการ

ไป ก็ได้ แปลว่าทางที่ไป ก็ได้ แปลว่าเป้าหมายที่ไปก็ได้ ไปสู่อคติ ก็แสดงว่าเป้าหมายของการไปนั้น มันเป็นเป้าหมายที่ไม่ดี เช่นไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ ถือว่าไปสู่ทุกข์ ถ้าไปเกิดบนสวรรค์ ก็ถือว่าไปสู่สุคติ แสดงว่า เป้าหมายปลายทางของการเกิด หรือภพภูมิที่เกิดมันดีและมันไม่ดี เพราะฉะนั้น คติ แปลว่า เป้าหมายปลายทางก็ได้ แปลว่าการไป แปลว่าหนทางที่ไปก็ได้ ฉะนั้น ถ้าเราเอาความหมายตามศัพท์ “อคติ” แปลว่า การไม่ไปก็ได้ ทางที่ไม่ควรไปก็ได้ ทางที่ผิดก็ได้ ทางที่ไม่ควรถึงก็ได้ หรือฐานะที่ไม่ควรถึง คติที่ไม่ควรถึงก็ได้ เป็นต้น อันนี้เป็นความหมายตามศัพท์

เพราะฉะนั้น ในต่างประเทศ เท่าที่ไปเปิดดูในพจนานุกรมบาลีอังกฤษทุก ๆ สำนัก ทุก ๆ เล่มเท่าที่มีอยู่ ประมาณ ๔-๕ เล่ม ไม่ว่าจะแต่งโดยคนพม่าก็ดี แต่งโดยคนศรีลังกาก็ดี แต่งโดยฝรั่งที่อยู่ประเทศทางแถบยุโรปก็ดี ต้องยอมรับเท่าที่ผมไปค้นหา ยังไม่พบการแปลของคำว่า “อคติ” ว่า “ความลำเอียง” เลย ฉะนั้น จึงเป็นไปได้ว่าอคตินี้ เป็นสำนวนแปลที่นิยมในประเทศไทย ซึ่งไม่ได้บอกว่ามันผิด สำนวนแปลหรือการตีความที่มีเฉพาะในบริบทของสังคมไทย นี้ถ้าให้วิเคราะห์ส่วนตัว ก็อาจเป็นอิทธิพลของการนำคำว่า “อคติ” ไปใช้ในสังคมไทย จนมีความหมายมาตรฐานเพียงอย่างเดียวว่า “ความลำเอียง” แล้วย้อนกลับไปมีอิทธิพลต่อการแปล พระไตรปิฎก หรือการตีความพระไตรปิฎก

วิเคราะห์/ตีความ “อคติ” นัยยะนักวิชาการ

คำว่า “ความลำเอียง” ในภาษาฝรั่งใช้ว่า prejudice หรือ impartiality ความเอนเอียงเข้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ที่ภาษาไทยเรียก “เข้าใครออกใคร” เรา take

side คือ เราไปข้างฝ่ายโน้นแล้วก็ออกฝ่ายนี้หรือมาเข้าข้างฝ่ายนี้ก็ออกฝ่ายโน้น หรือ double standard สองมาตรฐาน ถ้าไปดูในต่างประเทศ ได้ค้นสำนวนการแปลของ นักแปลพระไตรปิฎกต่างประเทศ แปลพระไตรปิฎกไว้หลายสำนวน มีนักปราชญ์ นักวิชาการหลายท่านแปล โดยเฉพาะแปลคำว่า “อคติ” ในอคติสูตรนี้แหละ ยังไม่เห็นใครแปลว่า “ความลำเอียง” ลองมาให้ดู ๕ สำนวนแปลก็แล้วกัน เท่าที่ค้นได้ มี ๕ สำนวนแปล

วิเคราะห์/ตีความ “อคติ”

- อคติ นิยมแปลในสังคมไทยว่า “ความลำเอียง” (prejudice, impartiality, double standard)
- ต่างประเทศแปลว่า
 - ทางที่ผิด (wrong course)
 - การกระทำที่ผิด (wrong action)
 - การออกนอกเส้นทาง (going off course)
 - การเดินทางผิด (taking a wrong course)
 - การไปสู่ที่มีไช้เป้าหมาย (going to the no-bourn)

ความหมาย อคติ ๕ นัยยะ

สำนวนที่ ๑ แปลว่า ทางที่ผิด (wrong course) ทางที่ผิดก็ไม่ได้หมายความว่า ทางลำเอียง ทางอะไรก็ได้ที่ผิด wrong course แปลว่า วิธีทางที่ผิด หรือทางที่ผิด

สำนวนที่ ๒ แปลว่า การกระทำที่ผิด (wrong action)

สำนวนที่ ๓ แปลว่า การออกนอกเส้นทาง (going off course) การไปที่ไม่ไปตามเส้นทาง ออกนอกเส้นทางที่ควรจะเป็น

สำนวนที่ ๔ แปลว่า การเดินทางผิด (taking a wrong course)

สำนวนที่ ๕ สดุดท้าย คล้าย ๆ สำนวนที่ ๔ แปลว่า การไปสู่ที่มีไข่เป้าหมาย (going to the no-bourn) ง่าย ๆ คือ ออกนอกเป้าหมาย ไปเหมือนกัน แต่ไปผิดเป้าหมาย เป้าหมายอยู่ทางหนึ่ง แต่ไปอีกทางหนึ่ง นี่คือสำนวนแปลต่าง ๆ ที่ค้นพบในต่างประเทศ ยังไม่พบว่าใครแปลว่า ความลำเอียง อันนี้ก็เป็นข้อสังเกต แปลต่างประเทศทั้ง ๕ สำนวนนี้ แสดงให้เห็นว่าแปลตามรากศัพท์ คือแปลมาจากความหมาย อคติ มาจาก น + คติ น ที่แปลว่า ไม่ คติ ที่แปลว่า เป้าหมาย การไปหนทางที่ไป เป็นการแปลจากการตีความตามรากศัพท์

ทีนี้ถ้าเราวิเคราะห์ จะมีความหมายว่าอย่างไร ตัวอย่างการแปลเอามาดู ๓ สำนวน มีสำนวนสดุดท้ายที่ ภิกษุ สุชาโต เป็นชาวต่างชาติก็จริง แต่เป็นพระที่บวชในเมืองไทย อุปสมบทในเมืองไทย ท่านแปลว่า ความลำเอียงเหมือนกัน แปลนี้แปลภายใต้อิทธิพลสำนวนไทย ท่านน่าจะได้รับอิทธิพลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ก็เป็นไปได้

วิเคราะห์/ตีความ “อคติ”

- 1. **ฐานิสสรโร ภิกขุ** (Thanissaro Bhikkhu) แปลว่า “การไปที่ออกนอกเส้นทาง” (going off course) คือ ออกนอกทางแห่งความหลุดพ้น กล่าวคือ การไปที่เกิดจากแรงผลักดันของความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือความกลัว
- 2. **ไอ.บี. ฮอว์นเนอร์** (I.B. Homer) แปลว่า “การไปสู่ที่มีโซ่ล่าม” (going to the no-boum) หรือการไปที่ไม่นำไปสู่พระนิพพาน หมายความว่า การไปหรือการกระทำใดๆ ก็ตามที่มาจากการผลักดันของความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือความกลัว ถือว่าเป็นการไปที่ไม่มุ่งไปสู่เป้าหมาย คือพระนิพพาน (wrong action done under the influence of desire, hate or delusion /Agati, not leading to gati or boum, Nibbana)
- 3. **ภิกขุโพธิ** (Bhikkhu Bodhi) แปลว่า “การเดินทางที่ผิด” (taking a wrong course) หมายความว่า การเดินที่อยู่ภายใต้แรงผลักดันของความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือความกลัว ถือว่าเป็นการเดินทางที่ผิด
- 4. **ภิกขุสุชาโต** (Bhikkhu Sujato) แปลว่า “ทางแห่งการตัดสินลำเอียง” (ways of making prejudiced decisions)

ท่านที่ ๑ ฐานิสสรโร ภิกขุ (thanissaro Bhikkhu)

ขอยกตัวอย่างท่าน ฐานิสสรโร ภิกขุ (thanissaro Bhikkhu) เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งที่แปลพระไตรปิฎกเผยแพร่ในโลกออนไลน์ให้อ่านฟรี แปลเกือบครบทุกคัมภีร์ แต่เน้นที่พระสูตร อาจไม่ได้แปลทุกพระสูตร แปลไว้ครบเกือบทุกคัมภีร์ของพระสูตร ท่านสามารถไปค้น อาจหาอ่านได้ ท่านรูปนี้ แปลว่า การไปที่ออกนอกเส้นทาง (going off course) การไปออกนอกเส้นทาง ในที่นี้ ท่านหมายความว่า ออกนอกเส้นทางแห่งความหลุดพ้น คือการไปที่เกิดจากแรงผลักดันของความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือความกลัว สมมติ เราทำอะไร หรือปฏิบัติธรรมก็ตาม คนเราสามารถมีอคติได้แม้จะอยู่คนเดียว นั่งเงียบๆ อยู่ในป่าคนเดียว นั่งกรรมฐาน อยู่ในป่าคนเดียว ไม่ได้เกี่ยวกับใครเลย ไม่รู้จะไปมีอคติ ไปมีความลำเอียงกับใคร แต่การมีความลำเอียง ึ่งแสดงว่าเรายู่กับคนอื่น เราถึงจะลำเอียงได้ อยู่คนเดียว เราลำเอียงกับใครไม่ได้

อย่างเช่น ครูอยู่กับลูกศิษย์ ตำรวจอยู่กับประชาชน รัฐบาลอยู่กับประชาชน หรือพ่อแม่อยู่กับลูก ๆ จะปฏิบัติอย่างอคติในความหมายว่า ลำเอียงได้ แต่การแปลของนักแปลต่างชาตินั้น หรือการตีความของท่าน ท่านกำลังสื่อความหมายว่า อคติ ในความหมายว่า การออกนอกเส้นทาง มันเกิดขึ้นไปกับคนทุกคน ไม่ว่าเขาจะอยู่กับใคร อยู่คนเดียวหรืออะไรก็ได้ เช่นนั่งสมาธิเงียบๆอยู่ในป่าคนเดียว ถ้าการนั่งนั้นมาจากแรงผลักดันของความโลภ นั่งไปโลภไป อยากถูกลูกหวาย นั่งไปอยากได้ฤทธิ์ได้เดช เหาะเหินเดินอากาศได้ มาจากความโลภ นั่งไป มีความโกรธไป ความหลงไปหรือความกลัวไป ก็เลสเหล่านี้จะเป็นตัวเบี่ยงเบนให้เราออกนอกเส้นทาง คือหมายความว่า มันทำให้เราไม่ไปสู่เส้นทางพระนิพพาน ทางแห่งความหลุดพ้น แต่จะไปทางอื่น จะเห็นได้ว่า ในที่นี้เราไม่ได้เกี่ยวข้องกับใคร อยู่คนเดียว แต่มีอคติได้ในความหมายนี้

ท่านที่ ๒ I.B.horner

อีกท่านหนึ่ง I.B.horner นักแปลพระไตรปิฎกรุ่นเก่า น่าจะประมาณ ๕๐-๖๐ ปีมาแล้ว เป็นผู้หญิง เก่งพระไตรปิฎกมาก ๆ เป็นชาวอังกฤษ เคยเป็นอดีตนักบรรณารักษศาสตร์ บรรณารักษ์หอสมุดมหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ ไม่ได้บวชเรียนภาษาบาลีเหมือนพวกเรา แต่เขาสนใจเรียนบาลีด้วยตัวเอง เก่งกล้าสามารถ แปลพระไตรปิฎก วินัยปิฎกทั้ง ๘ เล่มเป็นภาษาอังกฤษ ตั้งแต่ เล่ม ๑ - ๘ คนเดียวเลย ฉบับ Palitext Society ที่พิมพ์เผยแพร่อยู่ I.B.horner แปล อคติ ว่า การไปสู่ที่ไม่ใช่เป้าหมาย going to the no bourn no bourn หมายถึงนิพพาน คือ ถ้าคนทำอะไรด้วยอคติ มันก็มีเป้าหมายอื่นที่ไม่ใช่พระนิพพาน หรือการไปที่ไม่นำไปสู่พระนิพพาน หมายความว่า การไปหรือการกระทำใด ๆ ก็ตาม ที่เป็นแรงผลักดันของความโลภ ฉันทะ ในที่นี้ หมายถึงความโลภ เราอธิบาย ฉันทาคติ ว่า ลำเอียงเพราะความรัก เราอาจไป

สับสนกับคำว่า ฉันทะ ในอิทธิบาท ๔ ก็ได้ ฉันทะในอิทธิบาท ๔ แปลว่า ความรัก ความชอบ ใซ้ใหม่ วิริยะ ความเพียร ฯลฯ เราก็เลยสับสน ที่จริง ฉันทะ เป็น synonym หรือไวพจน์ของ โลกะ ในพระไตรปิฎกหลายแห่งใช้คำว่า ฉันทะ แทน โลกะ ความโลภนั้นแหละ ในกฎหมายตราสามดวง ได้อธิบายฉันทาคติว่า เป็นความ โลภ ในสังคมไทยก็ใช้หมายถึงความโลภ ไม่ได้หมายถึงความรักเลย ความโลภความ ออยากได้นี้แหละ เพราะฉะนั้น อยากให้ไปอธิบายให้ถูกต้องด้วย ฉันทะไม่ได้แปลว่า รัก รักนี้อาจไม่ได้โลภก็ได้ ฉันทะ จึงเป็นคำไวพจน์กันของคำว่า โลกะ I.B.horner อธิบายว่า ถ้าเราทำอะไรด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ความกลัว ถือว่า เป็นการไปที่ไม่ไปสู่เป้าหมายคือพระนิพพาน ในภาษาอังกฤษท่านอธิบายในหมายเหตุ หนังสือว่า wrong doing บางที่ท่านแปล ออกติว่า การกระทำผิด ก็มี wrong action done under the influence of desire (ความโลภ) การกระทำภายใต้อิทธิพลของ ความโลภ hate ความโกรธ or delusion ความหลง Agati ในความหมายหนึ่งว่า not leading to the no-born, Nibbana) A ในคำว่า Agati แปลว่า ไม่ gati แปลว่า ไปหรือเป้าหมาย โดยรวมคือ มันไม่นำไปสู่คติ หรือเป้าหมายคือพระนิพพาน นี้้อธิบายตามคัมภีร์อรรถกถาเลย I.B.horner ไปดูคัมภีร์อรรถกถานั้นแหละถึง อธิบายอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงแปลว่า การทำที่ไม่นำไปสู่เป้าหมายคือพระนิพพาน ทำด้วยความโลภ ไปพระนิพพานไม่ได้ ทำด้วยความโกรธก็ไปพระนิพพานไม่ได้ ทำ ด้วยความหลงก็ไปพระนิพพานไม่ได้ ด้วยความกลัวก็ไปนิพพานไม่ได้ คนที่จะไป นิพพานได้ ต้องไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง และเป็นคนกล้าด้วย

ท่านที่ ๓ ภิกขุโพธิ (Bhikkhu Bodhi)

ภิกขุโพธิ พระไตรปิฎกที่แปลโดยท่าน ภิกขุโพธิ ถือว่า มีอิทธิพลมากที่สุด ในโลกปัจจุบันนี้ ก็ว่าได้ ชาวต่างชาติ เวลาอ่านพระไตรปิฎก ฉบับภาษาอังกฤษ จะนิยมอ่านของท่านภิกขุโพธิ มากที่สุด หนังสือของท่าน ถือว่าได้รับความนิยมมากที่สุด แปลพระสูตรตันตปิฎก ขายดี ฝากให้ท่านที่อยากอ่านพระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษ แนะนำฉบับของท่านภิกขุโพธิ อ่านง่าย เข้าใจดี ภาษารวมสมัย ภาษาทันสมัย ท่านก็แปล อคติ ว่า การเดินทางผิดเหมือนกัน มีความหมายเหมือนกันนั่นแหละ อย่างที่บอกแล้ว มีท่านภิกขุ สุชาโต น่าจะแปลตามสำนวนไทย เพราะว่าเป็นชาวต่างชาติที่บวชในประเทศไทย ทางแห่งการตัดสินลำเอียง way of making prejudiced decisions หนทางแห่งการตัดสินด้วยความลำเอียง ถ้าแปลอย่างนี้ อคติก็อย่างที่บอก เราจะลำเอียงได้ ก็ต่อเมื่อเรายู่กับคนอื่น เราเป็นผู้นำของคน หรือเราเป็นเจ้าของที่ของรัฐ เป็นเจ้าหน้าที่ของอะไรก็ตาม เป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัท เป็นพนักงานของบริษัท เป็นพระสงฆ์ก็ตาม ถ้าไปเกี่ยวข้องกับคนอื่นในทางสังคม อยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ ทางสังคม เราจะมียุติในความหมายว่า ความลำเอียงได้ มันก็จะมีความหมายแคบเฉพาะเจาะจงเรื่องนี้ แต่ถ้าอธิบายอย่างท่านที่ ๑ ท่านที่ ๒ ท่านที่ ๓ ฐานิสสรุ ภิกขุ กิติ (thanissaro Bhikkhu) ไอ.บี.ฮอร์นเนอร์ กิติ (I.B. Horner) ภิกขุโพธิ (Bhikkhu Bodhi) กิติ หมายความว่า เราจะเกี่ยวข้องกับคนหรือไม่เกี่ยวข้องกับก็ตาม ประเด็นนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่า เราลำเอียงใคร หรือไม่ลำเอียงใคร ประเด็นอยู่ที่ว่า กิเลสทั้ง ๔ ตัวนี้ โลภะ โทสะ โมหะ และภยะ ความกลัว มันมีอิทธิพลให้เราเกิดความเบี่ยงเบนให้วิถีชีวิตของพระ เบี่ยงออกไปนอกเส้นทางแห่งพระนิพพาน มันไม่นำเราไปสู่พระนิพพาน เรียกว่า อคติ ฉะนั้น การตีความแบบนี้จะมี

ความหมายกว้าง คือ กว้างในแง่ที่ว่า อยู่คนเดียวหรือจะอยู่กับใคร อคติ ก็เกิดขึ้นได้เสมอ เพราะมันไม่ได้แปลว่า “ความลำเอียง” แปลว่า “การเดินผิดทาง” อคติ ก็อาจมีความหมายหนึ่ง ในการเดินผิดทางนั้น แต่ว่า ความลำเอียงก็อาจเป็นความหมายหนึ่งของ อคติ ได้ อคติอาจไม่มีความจำเป็นว่าหมายถึงความลำเอียงก็ได้ อคติ มีความหมายกว้างกว่าความลำเอียง

มีประเด็นอีกนิตหนึ่งที่จะฝากไว้ ในอคติสูตร อคติ ความลำเอียง ในความหมายแบบนี้มีได้ ก็ต่อเมื่อเราเกี่ยวข้องกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในทางสังคม ถ้าเราไม่เกี่ยวข้อง เราก็ไม่รู้จะไปลำเอียงกับใคร ถ้าเราตีความหมายของอคติ ว่า การเดินทางผิด มันก็就会有ความหมายครอบคลุมในทุกสถานการณ์ กล่าวคือ อยู่ลำพังคนเดียว ก็มีอคติ หรืออยู่ในสังคมก็มีอคติได้ อย่างที่บอกเช่นกรณีนั่งสมาธิอยู่ในป่าคนเดียว เราไม่ได้เกี่ยวข้องกับมนุษย์เลย อยู่ในถ้ำในป่าเหตุการณ์นั้นๆ ถูกชักนำด้วยความโกรธความหลงความกลัวก็ถือว่าเราเป็นคนอคติ

เช่นเดียวกัน ในความหมายว่า การนั่งสมาธิของเรานั้นมันกำลังออกนอกเส้นทางแล้ว มันไม่นำเราไปสู่พระนิพพานแล้ว เรายังไม่มีใครอธิบายแบบนี้ในสังคมไทย แต่ต่างประเทศอธิบายแบบนี้ ไปดูพระศรีลังกาก็ดี พระพม่าก็ดี หรือนักวิชาการชาวต่างประเทศชาวตะวันตกก็ดี เขาจะอธิบายหรือตีความหมายแบบนี้ เป็นความหมายที่เราในฐานะเป็นผู้สอนพระไตรปิฎก เราต้องดูความหมายแบบไทย เราก็ไม่ได้บอกว่าผิดเสียทีเดียว มันอาจจะเป็นหนึ่งในความหมายอคตินั้นแหละ แต่มันมีแง่เดียวแง่มุมเดียว มันอาจจะใช้ไม่ได้ทุกสถานการณ์ ของความหมายลำเอียงแบบนี้ นี่จบแล้ว ประเด็นต่อไป

ทางสายเดียว ในสติปัฏฐานสูตร

“เอกายโน มคโค” ในสติปัฏฐานสูตร

- ❑ “เอกายโน อโย ภิกขเว **มคโค** สตฺตํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺกกาย ทุคฺคโทมนสฺสํ อตฺถกฺคมา ยญฺญายสฺส อธิคฺคมา ยนิพพานสฺส สจฺฉิกิริยา ย ๔ ยทิตฺถํ จตฺตารโ สติปัฏฐานา ๔”
- ❑ “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็น**ทางสายเดียว** เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ” (สำนวนแปลฉบับ มจร)

ประเด็นที่เข้าใจไม่ถูกต้อง เข้าใจไขว้เขว หรือบางอย่างเข้าใจถูกแล้ว แต่มุมมองแตกต่างกัน จึงพยายามเอาการตีความของชาวต่างประเทศเทียบให้ดูด้วย ไม่ได้หมายความว่าของเราผิด ของเขาถูกขนาดนั้น มันเป็นเรื่องที่น่าคิด มีข้อความตอนต้น ๆ ของสติปัฏฐานสูตร ถ้าใครเคยอ่านพระไตรปิฎก สติปัฏฐานสูตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สติปัฏฐานสูตรอยู่ในพระไตรปิฎก ๒ เล่ม ถ้าขึ้นต้นด้วยคำว่า มหา จะอยู่ในเล่มที่ ๑๐ ทีฆนิกาย ซ้อมหาสติปัฏฐานสูตร อยู่ในมัชฌิมนิกายก็มี เล่มที่ ๑๒ ในมัชฌิมนิกายไม่มีคำว่า มหา นำหน้า ใช้คำว่า สติปัฏฐานสูตร เฉย ๆ จะมี ๒ ที่ นอกจากนั้นอยู่ในสังยุตตนิกาย ก็มี กระจายกระจายกันอยู่ ถ้ามว่า ต่างกันอย่างไร ระหว่างสติปัฏฐานสูตรที่ไม่มีคำว่า มหา กับมีคำว่า มหา นำหน้า ? มันก็มีความต่างกันในความยาวกับความสั้น ถ้ามหาสติปัฏฐานสูตร ความยาวจะเยาะกว่า สติปัฏฐาน

สูตร เฉย ๆ ความยาวจะน้อยกว่า มันยาวตรงไหน ? ยาวตรงที่พูดถึงอริยสัจ ๔ นอกนั้นก็เหมือนกันทุกประการยกเว้นอริยสัจ ๔ ที่ต่างกัน อริยสัจ ๔ ในมหาสติปัฏฐานสูตร ก็จะขยายรายละเอียด เช่น คำว่า สัมมาทิฐิ ในมรรคมองค์ ๘ สัมมาทิฐิ แต่ละข้อ จะขยายละเอียด ทำให้มันยาวต่างกันตรงนี้ ที่นี้มีข้อความตอนหนึ่ง ตอนต้น ๆ มีการถกเถียงกันมาก สังคมไทยไม่ค่อยถกเถียงกันเท่าไร ผมเข้าไปดูในเพจที่เขาเสวนากัน กระจาด เขาเรียกว่าเว็บบอร์ด กระจาดสนทนา ในภาษาอังกฤษ ในต่างประเทศ จะมีคนมาร่วมเสวนาถกเถียงกัน แต่ในสังคมไม่ค่อยเห็นพูดเท่าไร เรื่องเอกายโน มคโค ถกกันว่า มันหมายความว่าอย่างไรกันแน่ เราควรจะแปลหรือตีความอย่างไร มันถึงจะถูกต้อง ก็มีการถกกัน ข้อความส่วนต้นของสติปัฏฐานสูตรมีว่า “เอกายโน อัย ภิกขเว มคโค สุตตานิ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานิ สมติกกมาย ทุกขโทมนสฺसानํ อตถงคมาย ญายสส อธิคมาย นิพพานสฺส สจฉิกิริยาย ๆ ยทิทํ จตฺตาโร สติปัฏฐานา ฯ” แปลเป็นไทยได้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ” (สำนวนแปลฉบับ มจร) ให้สังเกตตัวหนังสือสีแดง ๆ แปลมาจากคำว่า เอกายโน มคโค แปลว่าทางสายเดียว ภาษาไทยก็ตรงไปตรงมาอยู่แล้วว่า ไม่มีทางอื่นอีกแล้ว มีทางนี้ทางเดียว จะไปสู่พระนิพพาน ทางอื่นไม่ได้ มีทางนี้เพียงเท่านั้น มคโค แปลว่า ทางเอกายโน แปลว่า สายเดียว ตามสำนวนแปลนี้ ถ้าอธิบายให้เห็นภาพง่าย ๆ ก็เปรียบเทียบได้ว่า กรุงเทพมหานคร มีทางไปกรุงเทพมหานครทางเดียวเท่านั้น นี้เรียกว่าทางเดียว ไม่มีทางสายตะวันออก ทางสายตะวันตก สายใต้ สายเหนือ ไม่มี มีทางเดียวที่จะไปกรุงเทพได้คือ ถนนสายพหลโยธิน เท่านั้น เอกายโน คือปฏิเสธทาง

อื่นบังคับว่ามีทางเดียวเท่านั้น จึงเกิดการถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการ หรือผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาว่า ถ้าเราแปลอย่างนี้จะเป็นการผูกขาดเกินไปหรือเปล่า ทางไปสู่เป้าหมายมันอาจจะมีทางไปหลายทางได้ ไม่จำเป็นต้องทางเดียวก็ได้ เอกายโน ไม่จำเป็นว่าต้องแปลว่า ทางสายเดียว ก็ได้ไหม อาจจะมีแปลอย่างอื่นก็ได้ ข้อถกเถียงนี้ไม่น่าจะเพิ่งจะมี คิดว่าน่าจะมีมาในยุคหลังพุทธกาล หรือยุคแต่งคัมภีร์อรรถกถา อรรถกถาให้ความหมายไว้หลายนัย แต่ละนัย ก็ไม่เหมือนกัน หนึ่งในหลาย ๆ นัย ที่แปลว่า ทางสายเดียว ก็มี อรรถกถาให้ไว้ ในประเทศตะวันตกจะถกเถียงกันเรื่องปรัชญา ศาสนา ถ้าใครเคยเรียนปรัชญาศาสนานามาก็จะเข้าใจ philosophy of religion เช่นมีการอธิบายข่มกันทางศาสนา ดีความศาสนาของตัวเองว่า ยิ่งใหญ่ ศาสนาของคนอื่นผิดหมด ศาสนาของตัวเองถูกที่สุด ก็มีคนตีความอย่างนี้ ศาสนาของคนอื่นเป็นศาสนาของมิถนาทิสฏฐิ ศาสนาของตัวเองเป็นศาสนาที่ถูกแล้ว ทำให้เกิดการถกกันว่า พุทธศาสนามีลักษณะอย่างนั้นด้วยหรือเปล่า ตั้งคำถามกัน

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีใจกว้างมิใช่หรือ ถ้าแปล เอกายโน เป็นทางสายเดียว จะทำให้พุทธศาสนาขาดสปีริตของความเป็นศาสนาเสรี ศาสนาที่มีใจกว้าง ศาสนาที่ยอมรับความเสรีภาพทางความคิดเสรีภาพทางปัญญา หรือไม่ ? มันจะไปบั่นทอนสปีริตหรือหัวใจของพุทธศาสนาหรือเปล่า ? เขาก็เป็นห่วงตรงนี้ สำหรับคนที่ถกเถียงกัน มันเหมือนไปปฏิเสธศาสนาอื่นอยู่ในที่ทำงานนั้น

เอกายโน มคฺโค หมายความว่าตามนัยอรรถกถา

- เอก + อายน (หนึ่ง + ไป)
- ๑. ทางไปของคนคนเดียว (คนเดินทาง/traveler)
- ๒. ทางที่พระพุทธเจ้าเท่านั้นทรงค้นพบ (คนค้นพบ/discoverer)
- ๓. ทางที่มีแต่ในพระพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น (ศาสนา/religion)
- ๔. ทางที่นำไปสู่เป้าหมายเดียว คือ พระนิพพาน (เป้าหมาย/final goal)

ความหมายคำว่า เอกายโน มคฺโค

ที่นี้มาดูการตีความ การวิเคราะห์ความหมายคำว่า เอกายโน ประเด็น มันอยู่ที่คำว่า เอกายโน มาจากคำว่า เอก ที่แปลว่า หนึ่ง + อายน แปลว่า ไป มาจาก อิ ธาตุในความไป ไป หรือนำไป มันก็เลยเกิดมีการตีความว่า เอก แปลว่าอะไร? แน่นอน ถ้า เอก เป็นตัวเลข เป็นภาษาทางคณิตศาสตร์ เอก ก็คือ เลขหนึ่ง นั่นแหละ จึงมีการตีความหมายว่า หนึ่ง กับคำว่า เดียว ก็ได้มีความหมายเหมือนกัน เช่น คน ๆ หนึ่ง ไม่ได้หมายความว่า คน ๆ เดียว ปากกาหนึ่งด้าม ก็ไม่ได้หมายความว่า ปากกาในโลกนี้มีด้ามเดียว เป็นแค่หนึ่งด้ามในหลาย ๆ ด้าม หรือเช่น นายแดงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง เอโก บุริโส อ.บุรุษคนหนึ่ง เอโก ไม่ได้หมายความว่า บุรุษคนนั้นเป็นคน ๆ เดียว ที่มีอยู่ในโลกนี้ ไม่มีบุคคลที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ บางคนก็ตีความอย่างนั้น หนึ่ง ไม่ได้แปลว่า เดียว เกิดการตีความ คำว่า เอก ขึ้นมา อรรถกถาท่านจึงให้แนวการตีความไว้ ๔ นัยด้วยกัน ก็แล้วแต่เราจะเลือกอย่างไรน ท่านไม่ได้ฟันธงว่า ไหนถูก ไหนผิด

เอก นัยที่ ๑ หมายความว่า ทางไปของคน ๆ เดียว ท่านไม่ได้บอกว่า ทางมีทางเดียว ท่านเพียงบอกว่า ทางนี้ คนไปต้องไปคนเดียว ไปเป็นหมู่เป็นพวกไม่ได้ ไปเป็นกลุ่มไม่ได้ จะชวนกันไปเป็นกลุ่ม ๆ แล้วสรวลเสเฮฮา สนุกสนาน คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่ได้ ไปไม่ถึง จะไปต้องคนเดียว ปฏิบัติมุ่งมั่นของคน ๆ เดียว ถึงจะไปได้ คำว่า เอก หมายความว่า คนที่ไปตามทาง เขา alone ไปคนเดียว คลุกคลีสรวลเสเฮฮา ระหว่างเดินทาง ไปไม่ได้ หมายความว่าทุกคนจะต้องปฏิบัติธรรมของใครของมัน ถึงจะไปได้ ทำนองนั้น เอก หมายถึงคนไป เวลาไปต้องไปคนเดียว อย่าคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ต้องปลีกวิเวก ว่างั้นเออะ ถึงจะไปได้

เอก นัยที่ ๒ หมายความว่า ทางที่พระพุทธเจ้าท่านั้นทรงค้นพบ หมายความว่า คำว่า เดียว ในที่นี้ คือพระพุทธเจ้าท่านเดียวค้นพบ คนที่ไม่ใช่พระพุทธเจ้าค้นพบไม่ได้ เพราะฉะนั้นคำว่า เอก หมายถึง ผู้ค้นพบ เอก แบบที่ ๑ หมายถึง คนเดินทาง เอก แบบที่ ๒ ไม่ใช่คนเดินทาง แต่เป็นคนที่ค้นพบหนทาง

เอก นัยที่ ๓ หมายความว่า ทางที่มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น นี่น่าจะเป็นความหมายที่ มจร เราเลือกแปล ไม่มีในศาสนาอื่น ถ้าทางนี้มีแต่ในศาสนาเดียว แสดงว่าไม่มีในศาสนาอื่น ศาสนาอื่นไม่มีทางนี้ และในพระพุทธศาสนาก็มีทางเดียวด้วย ไม่ใช่ว่าในพุทธศาสนาด้วยกัน จะมีหลายทาง ไม่ใช่ว่ามีหลายทางไปทางหนึ่ง เถรวาทไปทางหนึ่ง หรือในเถรวาทเดียวกันนี้ ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ความหมายนี้มีเพียงทางเดียวเท่านั้น คือทางสติปัฏฐาน ๔ นี้แหละ ที่จะไปได้ นอกนั้นไม่มี อันนี้ความหมายที่ ๓ หมายถึง หนทางที่ไป มีทางเดียว ต่างจากแบบที่ ๑ ๆ หมายถึง คนไปหรือคนเดินทาง ต้องไปที่ละคน อันที่ ๒ หมายถึงคนค้นพบทาง อันที่ ๓ หมายถึง ตัวหนทาง the way the path ตัวหนทางมีทางเดียว

เอก นัยที่ ๔ หมายความว่า เป้าหมาย ๆ เป็นเป้าหมายเดียว เป้าหมายสุดท้าย final goal ในพระศาสนา มีเพียงเป้าหมายเดียว คือ พระนิพพาน ไม่มีเป้าหมายอื่นนอกจากนี้ อันนี้ไม่เกี่ยวกับทาง ไม่เกี่ยวกับคนเดินทาง ไม่เกี่ยวกับคนค้นพบทาง ไม่เกี่ยวกับตัวหนทาง แต่หมายถึงตัวเป้าหมายที่จะไปถึง มีเพียงที่เดียว เป้าหมายเดียวคือพระนิพพาน ความหมายที่ ๔ นี้ก็ไม่ได้บอกว่า หนทางมีทางเดียว แต่บอกว่าเป้าหมาย มีเป้าหมายเดียว เพราะฉะนั้น ตามความหมายที่ ๔ อาจมีหลายทางก็ได้ แต่เป้าหมายมีเป้าหมายเดียว เหมือนกรุงเทพมหานคร ๆ ในประเทศไทยก็มีที่เดียว มีจังหวัดเดียว คือจังหวัดกรุงเทพมหานคร แต่หนทางที่ไปกรุงเทพ มีหลายทางได้ ไปทางพหลโยธินก็ได้ ทางสายตะวันออก ทางสายตะวันตก ทางสายเหนือ ทางสายใต้ เข้ามาได้ทุกทิศทุกทาง เข้ามากรุงเทพมหานคร แต่ไม่ว่าจะเป็นทางไหน ทางใต้ก็ดี ทางเหนือก็ดี ตะวันออกก็ดี ตะวันตกก็ดี ก็มีเป้าหมายเดียวคือ กรุงเทพมหานคร ไปสู่ที่เดียวกันคือกรุงเทพมหานคร ไม่ได้มีกรุงเทพที่ ๒ กรุงเทพที่ ๓ มีกรุงเทพเดียว แต่ทางอาจมาหลายทางก็ได้ นี่ความหมายอย่างที่ ๔

สรุปความว่า คำว่า เอกายโน ตามนัยอรรถกถา มี ๔ ความหมาย ความหมายที่ ๑ คนไปต้องไปคนเดียว บัณฑิตตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูติ ไม่มีใครจะทำให้เราบรรลุได้ ความหมายที่ ๒ ผู้ค้นพบหนทางมีเพียงคนเดียว คือพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทุกองค์ก็ค้นพบทางเดียวกันนี้แหละ ต้องเป็นพระพุทธเจ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ศาสดาอื่นค้นพบไม่ได้ ความหมายที่ ๓ หมายถึง ตัวหนทาง มีทางเดียว หนทางแบบนี้ไม่มีอยู่ภายนอกพระพุทธศาสนา มีเพียงในพระพุทธศาสนา ความหมายที่ ๔ หมายถึงเป้าหมายเดียว จะเห็นได้ว่า การตีความมุ่งไปที่ เฟ่งไปที่

เป้าหมายของศาสนาคือการบรรลุธรรม คือ พระนิพพาน พระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด นอกจากพระนิพพานแล้วไม่มีเป้าหมายใดสูงสุด หรือดีที่สุด

การตีความ “เอกายโน มคโค”

- ทางสายเอก (ฉบับหลวง)
- ทางสายเดียว (ฉบับ มจร)
- ทางเดียวเท่านั้น (the only way)
- ทางสายหนึ่ง (a one-way path)
- ทางสายตรง (direct path)
- ทางสู่การรวมเป็นหนึ่งเดียว (the path to convergence)

การวิเคราะห์/ตีความ เอกายนมรรค

ที่นี้มาดูการแปลพระสูตรทั้งของไทยและต่างประเทศ ที่รวบรวมมาก็จะได้เห็นรูปแบบการแปลที่แตกต่างกัน อันเกิดจากการตีความ คำว่า เอก หรือ เอกายน ที่แตกต่างกัน ในฉบับของไทยเท่าที่พบจะมีรูปแบบการแปลหรือตีความอยู่ ๒ แบบ คือ (๑) แปลตามศัพท์ (๒) แปลเอาความหมาย

ขอยกตัวอย่าง พระไตรปิฎกฉบับหลวง รวมทั้งฉบับอื่นด้วย ฉบับของ มจร จะแปลในแนวเดียวกัน ฉบับหลวงก็ดี ฉบับของ มจร ก็ดี ฉบับอื่น ๆ ก็ดี ฉบับสังคายนาที่ดี ก็จะแปลว่าทางสายเอก นี่เป็นการแปลทับศัพท์ คือ เอก ที่นี้ทางสาย

เอก ในภาษาไทยก็มีความหมายหลากหลาย เอก ในภาษาไทยอาจจะยอดเยี่ยมก็ได้ บุคคลนี้เป็นเอกบุรุษ เป็นบุรุษที่ยอดเยี่ยม เอก ที่แปลว่า หนึ่ง ก็ได้ ในที่นี้แปลทับศัพท์ แต่ไม่รู้ว่ ผู้แปลมุ่งความหมายอย่างไรกันแน่ ส่วนสำนวนแปลแบบฉบับ มจร ที่แปลล่าสุดในสังคมไทยแปลว่า “ทางสายเดียว” ทางสายเดียว แปลแบบความหมายที่ ๓ มุ่งไปที่หนทางว่ามีทางเดียว ที่นี้มาดูฉบับของต่างประเทศ เท่าที่ค้นพบ มีรูปแบบการแปลอยู่ ๔ รูปแบบ แปลแบบไทยก็มี แบบที่ไม่เหมือนของไทยก็มี แบบที่ ๑ แปลแบบของ มจร แปลว่า ทางเดียวเท่านั้น ทางสายเดียว มีคำว่า เท่านั้น อยู่ด้วย The only way ทางเดียวเท่านั้น ในที่นี้ เป็นคำแปลของนักแปลพระไตรปิฎกของชาวต่างชาติโดยเฉพาะ ชาวเยอรมัน ชาวอังกฤษ ยุคแรก ๆ ในการแปลพระไตรปิฎก เป็นภาษาอังกฤษ จะแปลว่า The only way แปลเหมือนที่ มจร แปลนี้แหละ เป็นทางเดียวเท่านั้น คำว่าเท่านั้น หมายความว่า ปฏิเสธว่า ไม่มีทางอื่นนอกจากนี้ นี่คือความหมายตามนัยที่ ๓

ต่อไป แปลว่า ทางสายหนึ่ง เอก แปลว่า หนึ่ง ก็ได้ แปลว่า เดียว ก็ได้ ในภาษาอังกฤษ คือ A one-way path หมายถึงทางสายหนึ่ง คำว่าทางสายหนึ่ง ในที่นี้ไม่ได้ปฏิเสธว่า ไม่มีทางสายที่ ๒ ทางสายที่ ๓ ทางสายที่ ๔ แต่การแปลว่าทางเดียวเท่านั้น เป็นการปฏิเสธอยู่ในตัวอยู่แล้วว่า ไม่มีทางอื่นนอกจากนี้ มีเพียงทางนี้ทางเดียวเท่านั้น แต่คนที่แปล เอก ว่า “หนึ่ง” A one-way path ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ทางที่ ๒ ไม่มี ทางที่ ๓ ไม่มี ทางที่ ๔ ไม่มี เหมือนเราพูดว่า ถนนพหลโยธิน เป็นทางสายหนึ่ง ที่จะไปกรุงเทพมหานคร เราไม่ได้หมายความว่า มีทางนี้ทางเดียวเท่านั้น หรือมีถนนพหลโยธินเพียงสายเดียวเท่านั้น ที่จะไปได้ ทางสายเอเชียมันก็ได้ ทางสายตะวันออก ตก เหนือ ใต้ก็ได้ แต่พหลโยธินเป็นเพียงสายหนึ่ง

เท่านั้น หลัง ๆ มาในโลกตะวันตก เท่าที่สังเกต เท่าที่อ่านพระไตรปิฎกภาษาอังกฤษ หลัง ๆ มาในโลกตะวันตก ก็เริ่มมีคนแปลแบบนี้มาก คือเขาตีความ คำว่า เอก แปลว่า หนึ่ง มันไม่ได้หมายความว่า เดียว คือ หนึ่งในจำนวนหลาย ๆ ทาง ความหมายของเขา A one-way path แต่ล่าสุด พระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษ มีหลายท่าน โดยเฉพาะ (Bikkhu Bodhi) ภิกขุ โภติ และมีพระอีกหลาย ๆ รูป เริ่มจะ แปลแบบใหม่ แปลว่า direct path แปลเป็นไทยว่า ทางสายตรง ความหมายนี้ก็ได้ปฏิบัติทางสายอื่นเช่นเดียวกัน คล้าย ๆ ทางสายหนึ่ง แต่มีความหมายเจาะจงมากกว่า ทางสายหนึ่ง ก็รู้ว่าทางสายแบบไหน แต่แปล direct path ว่า “ทางสายตรง” ทางนี้ตรงที่สุดแล้ว ใกล้ที่สุดแล้วที่จะไปถึงได้เร็วที่สุด ทางสายอื่นก็ไปได้ แต่อาจไปอ้อม ๆ วกไปวนมา มีแฉตรงนั้น แฉตรงนี้ มันไม่ใช่ super hi-way ทางสายตรงก็คล้าย super hi-way นี้แหละ เป็นทางที่ไปได้เร็วและสั้นที่สุด นี่เป็นการแปลแบบใจกว้าง คำแปลว่า ทางสายหนึ่ง ทางสายตรง เป็นการแปลแบบนักศึกษาดตะวันตก เขามองถึงสปีริตของพระพุทธศาสนาของเรา หรือจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนาเรา เป็นศาสนาที่มีความเป็นเสรี มีความเป็นประชาธิปไตย ว่างั้นเถอะ เขามองอย่างนั้น ไม่ใช่เป็นศาสนาที่ผูกขาด จำกัดสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ เป็นศาสนาที่ค่อนข้างเปิดกว้าง มีเสรีภาพ ให้อิสระภาพของความคิด มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากกว่าว่างั้นเถอะ

เพราะฉะนั้น ถ้าแปลว่า ทางสายเดียวเท่านั้น เหมือนเป็นศาสนาที่ไม่เปิดกว้าง ว่าอย่างนั้น แต่ถ้าแปลว่า ทางสายหนึ่งก็ดี ทางสายตรงก็ดี มันยืดหยุ่น มันทำให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเป็นสากล หลัง ๆ มาสังเกตดู พระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษ หรือพระสูตรที่เผยแพร่ในโลกออนไลน์ ดูท่อนแรกของสติปัฏฐานสูตร

ได้เลย เขาจะนิยมแปลแบบนี้ direct path ทางสายตรง ที่นี้ก็มีคนเสนอคำแปลแบบ
ล่าสุด แต่ไม่มีคนพูดถึงเท่าไร ไม่มีคนนิยมเท่าไร

คำแปลแบบสุดท้าย เป็นคำแปลคล้ายทางเลือกที่ ๔ ความหมายที่ ๔ ทางที่
นำไปสู่เป้าหมายเดียวคือพระนิพพาน คือหมายความว่า ทางไปพระนิพพานอาจจะมี
หลายสายก็ได้ เหมือนทางไปกรุงเทพมหานคร อาจมีได้หลายสายก็ได้ แต่ท้ายที่สุด
ไม่ว่าเราจะมาจากเหนือ ใต้ ออก ตกก็ตาม เราก็รวมกันหนึ่งเดียวกันอยู่ที่จังหวัด
เดียวกันคือ กรุงเทพมหานคร เช่นเดียวกันเป้าหมายเดียวคือพระนิพพาน

เพราะฉะนั้น ในภาษาอังกฤษ จึงใช้คำว่า (the path to convergence)
convergence แปลว่า รวมเป็นหนึ่งเดียว คล้าย ๆ ความหมายแบบที่ ๔ คำแปล
แบบนี้ไม่ค่อยเจอ เท่าที่เห็นมีนักวิชาการท่านหนึ่งเสนอ คือท่าน สุชาโต ภิกขุ นี้แหละ
การที่ท่านเสนอแบบนี้ ท่านไปพบคำ เอกายน ๆ ในคัมภีร์พระเวท ก็มี เป็นคัมภีร์ของ
อินดูโบราณ ก่อนแต่พระพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป เอกายน ที่ใช้ในคัมภีร์พระเวท จะใช้
อธิบายแม่น้ำหลายสาย แม่น้ำที่มีสาขาย่อยต่าง ๆ ไหลมาจากหลาย ๆ สาย มีชื่อต่าง
ๆ กัน สุดท้ายแล้วก็จะไหลมารวมเป็นหนึ่งเดียว คือไหลลงสู่มหาสมุทร ไปรวมกัน
หนึ่งเดียวที่มหาสมุทร

เออ แปลว่า รวมเป็นหนึ่งเดียว อาयन ก็แปลว่า ไปหรือไหลไป นั่นคือ
ความหมาย เอกายน ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของพระเวท ท่านก็เลยได้ไอเดียตรงนี้ มัน
เป็นไปได้ไหมว่า เอกายน มันจะมีความหมายแบบนี้ เป็นความหมายที่ใช้กันใน
อินเดียบราณ และความหมายแบบนี้ก็ใกล้เคียงกับความหมายนัยที่ ๔ ที่พระอรธ
กถาจารย์นิยามไว้ด้วย คือ ทางที่นำไปสู่เป้าหมายเดียวคือ พระนิพพาน ท่านก็เลย
วิเคราะห์ว่า หรือว่า เอกายน หมายถึง มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียว หมายถึง ตัวเป้าหมาย

หนึ่งเดียว คือ พระนิพพาน อายน คือ ไป ก็เลยแปลว่า path to convergence
หนทางสู่การเป็นหนึ่งเดียว รวมเป็นหนึ่งเดียว ความหมายนี้ก็มีคนเสนอ

ก็สรุปได้ว่า เอกายโน มคฺโค ก็ยังเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการ ว่าจะมี
ความหมายอย่างไรถึงจะถูกต้องแน่ ? ตรงนี้น่าจะมีข้อถกเถียงกันมาตั้งนานแล้ว พระ
อรรถกถาจารย์จึงนิยาม คำว่า เอกายน ไว้หลายนัย ไว้ทั้ง ๔ นัย ด้วยกัน แต่ละนัยก็มี
ความหมายไม่เหมือนกัน มีจุดเน้นไม่เหมือนกัน เอก มีความหมายแบบที่ ๑ ก็ได้ แบบ
ที่ ๒ ก็ได้ แบบที่ ๓ ก็ได้ แบบที่ ๔ ก็ได้ ในที่สุดแล้วก็ทิ้งประเด็นไว้ให้นักวิชาการ
ทั้งหลายไปคิด อาจจะถูกทั้งหมดก็ได้ หรือถูกคนละแง่ละมุมก็ได้ จบประเด็นที่ ๒ ที่
หยิบมาวิเคราะห์เป็นประเด็น ๆ เนื่องจากเป็นวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ เอาบาง
ประเด็นที่น่าสนใจมาวิเคราะห์ เราไม่สามารถหยิบพระไตรปิฎกทั้งหมดมานำเสนอใน
ที่นี่ได้ เอาเฉพาะประเด็นที่น่าสนใจ เราอาจจะเข้าใจคลาดเคลื่อน หรือเข้าใจผิด หรือ
ยังมีประเด็นที่ต้องถกเถียงในทางวิชาการกันต่อไป

ศัพท์พาสวสังวรสูตร “วิโนทนา วิโนเทติ”

วิเคราะห์ “ศัพท์พาสวสังวรสูตร”

- ❑ “กตเม จ ภิกขเว อาสวา **วิโนทนา** ปหาตพฺพา ฯ อธิ ภิกขเว ภิกขุ ปฏิสฺสา โยนิโส อูปปन्नํ กามวิตกกํ นาริวาเสติ ปชหติ **วิโนเทติ** พฺยณตฺถกโรตี อนภาวํคเมติ...**วิโนทยโต** เอวํ เต อาสวา วิฆาตปริพฺพาหา น โหหนฺติ ฯ อิม วุจฺจหนฺติ ภิกขเว อาสวา **วิโนทนา** ปหาตพฺพา ฯ”
- ❑ “อาสวะที่ต้องละด้วยการ**บรรเทา** เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้วไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ **บรรเทา** ทำให้สิ้นสุด และทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป...เมื่อเธอ**บรรเทาอยู่** อาสวะและความร่าร้อนที่ก่อ ความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการ**บรรเทา**”

การวิเคราะห์/ตีความ คำว่า “วิโนทนา วิโนทติ”

ประเด็นต่อไป อยากจะชวนพวกเรามาวิเคราะห์ ตีความข้อในพระสูตรอีก พระสูตรหนึ่ง มาจากพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ คือ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ซึ่งบ้านเราก็ตีความอีกแบบหนึ่ง แต่ในต่างประเทศ เท่าที่ไปสอบถาม หรือสัมภาษณ์พระต่างประเทศที่มาเรียนที่เมืองไทย ท่านก็บอกว่า ไม่เคยได้ยินคำแปลแบบประเทศไทย คิดไปคิดมา หรือว่าเมืองไทยจะเป็นประเทศเดียวหรือเปล่า ที่แปลกันแบบนี้ แต่เราก็ไม่ได้บอกว่าผิด แต่เป็นประเด็นที่น่าสงสัย คือ คำที่ทำแดง ๆ ไว้ ไม่ว่าจะป็นคำนาม กิตติ คำกริยากิตติ วิโนทนา วิโนทติ วิโนเทติ ก็มาจากรากศัพท์เดียวกัน วิโนทยโต ก็เป็นคำนาม ที่แสดงบทบาทในประโยคแตกต่างกัน ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ยกมาให้ดูบางตอน และทุกฉบับก็แปลอย่างนี้แหละ ยกตัวอย่างฉบับมหาจุฬา ทั้งที่เราเรียน

หลักสูตรเปรียญ ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ๙ ก็ว่าได้ เราเจอคำนี้ที่ไร เรา แปลว่า บรรเทา ที่เราแปลกันนั้นแหละ ในศัพท์พจนานุกรม มีข้อความตอนหนึ่ง ที่ พูดถึงการละกิเลส ๆ นี้ ละได้หลายแบบ หนึ่งในหลาย ๆ แบบนั้นละด้วยวิธีการที่ เรียกว่า วิโนทนา

ทีนี้เราก็แปลคำว่า วิโนทนา วิโนเทติ เช่นว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการบรรเทา เป็นอย่างไร (กตเม จ ภิกขเว อาสวา **วิโนทนา** ปหัตตพพา) คือ พระภิกษุในธรรม วินัยนี้พิจารณาโดยแยกกายแล้ว ไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป เมื่อเธอบรรเทาอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อ ความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอ ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อา สวะที่ต้องละด้วยการบรรเทา ผมทำแดงไว้ให้เป็นที่สังเกต ตรงไหนก็ตามที่มีคำว่า วิ โนทนา วิโนเทติ วิโนทยโต เราก็แปลว่า บรรเทาเสมอไป ทีนี้ถามว่า บรรเทา ใน ภาษาไทย คืออะไร ช่วยตอบหน่อย บรรเทาที่เราคิดว่า สังคมไทยโดยรวมเข้าใจกัน หมายถึงอะไร บรรเทาคือลดลง ยาบรรเทาใช้ บรรเทาความเข้มข้น อาสวะต่าง ๆ ก็ ยังมี แต่บรรเทาให้มันเบาบางลง ทำให้ลดน้อยถอยลง นี่คือความหมายในภาษาไทยที่ เราใช้กัน ถ้าเราแปล วิโนทติ ว่า บรรเทา ก็แสดงว่า เรากำลังละอาสวะด้วยการทำ ให้เบาบางลง หรือทำให้ความเข้มข้นของมันลดน้อยถอยลง ทำนองนั้น

วิเคราะห์ “วิโนทนา/วิโนทติ”

- ข้อความใน “สัมพาสวสังวรสูตร” ที่ว่า “กตเม จ ภิกขเว อาสวา **วิโนทนา** ปหาตพฺพทา” นิยมแปลไทยว่า “อาสวะที่ต้องละด้วย**การบรรเทา** เป็นอย่างไร”
- ต่างประเทศนิยมแปลว่า เช่น “What are the fermentations to be abandoned by **destroying**?” (อาสวะที่จะต้องละด้วยการทำลาย เป็นอย่างไร)
- ต่างประเทศแปล “วิโนทติ” ว่า ย่อมกำจัด ย่อมทำลาย ย่อมไล่ออก ย่อมขับออก ย่อมละทิ้ง (dispel, discard, destroy, cast away)
- ชื่อคัมภีร์ เช่น
 - สัมโม**วิโนท**นี (คัมภีร์กำจัดความหลง)
 - วิมต**ิวิโนท**นี (คัมภีร์กำจัดความสงสัย)

ที่นี่เรามาดู วิโนทนา หรือ วิโนทติ ที่เขาแปลกันในต่างประเทศ เพื่อนที่เป็นอาจารย์ท่านก็เรียนภาษาบาลีมา จบภาษาบาลีที่บ้านท่าน คือศรีลังกา หรือถ้ามพระภิกษุต่างประเทศที่เป็นพม่า มาเรียนในเมืองไทยก็ดี ตรวจสอบในเอกสารที่นักวิชาการแปลพระไตรปิฎก ทำพจนานุกรมฉบับบาลี-อังกฤษ ในต่างประเทศ ก็ตรงกัน ก็ต้องยอมรับว่ายังไม่เคยเห็นใครแปลว่า บรรเทา เลย บรรเทามันก็จะมีความหมายเฉพาะในประเทศเรานี่แหละ แต่ยังไม่ได้บอกว่า คนไทยผิด ผมสงวนไว้ให้เป็นข้อสังเกต ไม่ได้บอกว่าคนไทยผิด คนไทยอาจจะถูกประเทศเดียว นอกนั้นผิดหมดก็ได้

ผมก็ถามพระเพื่อนศรีลังกาว่า ที่บ้านท่าน แปลคำว่า วิโนทติ วิโนทนา ว่าอย่างไร คือบ้านผมแปลว่า บรรเทา ท่านบอกว่า ท่านไม่เคยเห็นใครที่แปลว่า บรรเทา ท่านได้ยินแต่ว่า แปลว่า กำจัด ทำลายให้สิ้นซากไปเลย ทำให้มันหมดไป ดูแล้วก็จริงที่ท่านว่า พระพม่าก็พูดอย่างนี้ พระศรีลังกาก็พูดอย่างนี้ เขาก็เรียนบาลีเหมือนเรา

ແລະ ຫຼືອເອກສາຣທີ່ເປັນພາສາອັງກຣິດໃນປະເທດຕະວັນຕົກກໍເປັນແບບນີ້ ຄືຍັງມີ
ໃຜແປວ່າ ບຣຣເທາ ມີແຕ່ແປວ່າ ກຳຈັດ ທຳລາຍ

ຂອຍກຕ້ວຍ່າງປະໂຍດຕື່ຍວກັນ ກຕເມ ຈ ກິກຊເວ ອາສວາ ວິໂນທນາ ປຳຳຕພຸພາ
ບ້ານເຣານີຍມແປວ່າ ອາສວະທີ່ຕ້ອລະດ້ວຍກບຣຣເທາເປັນອ່ຍ່າງໃຣ ຍກມາຕູໃຫ້ເຫັນ
ສຳນວນຝຣັ່ງແປລ ສຳນວນປະໂຍດບາລີຕື່ຍວກັນນີ້ແລະ ເຂາແປວ່າ “what are the
fermentations to be abandoned by destroying?” fermentations ແປວ່າ
ອາສວະ ຂອກຳກຕອກ ກອກຳກຕອກ destroying ຕ້ວນັ່ງສື່ອສື່ເດກ ແປວ່າ ທຳລາຍ
ມໍໄດ້ແປວ່າ ບຣຣເທາ ອາສວະ ຈື່ງແປວ່າ ອາສວະທີ່ຈະຕ້ອລະດ້ວຍກທຳລາຍ ເປັນ
ອ່ຍ່າງໃຣ ? ເຫັນໄກມຕ່າງກັນເລຍ ພມຫອຍູ່ວ່າມີເລ່ມໄກນ ຈບັບໄກນບ້າງ ທີ່ເຂານີຍາມ ວິ
ໂນທນາ ວິໂນທຕີ ວ່າ ບຣຣເທາ ? ພມກໍຍັງມໍເຈອ ທີ່ເຈອຄື ດີສເປລ ແປວ່າ ຂັບໄລ່ອອກໄປ
discard ແປວ່າ ທື່ງມັນໄປ destroy ທຳລາຍ cast away ແປວ່າ ຂວ້າງທື່ງ ທຸກ ໆ ຕຳ
ມີລັກຊະນະຂອກມາຍາວ່າ ກຳຈັດ ນັ່ນແລະ ກຳຈັດ ທຳລາຍ ໄລ່ອອກໄປ ທື່ງໄປ ມໍມີຕຳ
ໄກນທີ່ເສດຣັ່ງກອກຳກໃຫ້ນ້ອຍລຳ ຫຼືອກອກບຣຣເທາ ສັກກອກມາຍຕື່ຍວ

ນີ້ກໍເປັນເຣື່ອນຳຄືດວ່າ ເຣາແປວ່າ ບຣຣເທາ ເຣາໄດ້ກອກມາຍນີ້ໄດ້ອ່ຍ່າງໃຣ ?
ຕ່າງຂາຕີມໍເຫັນວ່າອືບາຍກອກມາຍນີ້ໄວ້ເລຍ ຄຳມັນມີ ເຂາກໍຕ້ອລອືບາຍໄວ້ແລ້ວ ຫຼືອ
ວ່າເຂາໄປມໍເຕື່ງ ເຂ້າມໍເຕື່ງ ອ່ຍ່າງເຊ່ນຕຳທີ່ມາຈອກຕຳວ່າ ວິໂນທນາ ວິໂນທຕີ ຣາກຕັພທຕື່ຍວກັນ
ເປັນຂື່ອຕັມກິຣຸ່ນອຣຣຄຄາ ຣຸ່ນກືກ ເຊ່ນ ອຣຣຄຄາ ສັມໄກວິໂນທນີ ຄຳແປລແບບໄທຍກໍ
ຄື ຕັມກິຣຸ່ນອຣຣຄຄາ ຫຼືອ ຕັມກິຣຸ່ນອຣຣຄຄາ ຫຼືອ ຕັມກິຣຸ່ນອຣຣຄຄາ ຫຼືອ ຕັມກິຣຸ່ນອຣຣຄຄາ ຫຼືອ ຕັມກິຣຸ່ນອຣຣຄຄາ
ບຣຣເທາກອກມາຍ ຫຼືອ ວິມຕີວິໂນທນີ ກືກຳພຣະວິນັຍປືກຸກ ກືກຳທີ່ຂືຍາຍກອກມາຍສມັນຕປາ
ສາທິກາ ຄຳບ້ານເຣາແປວ່າ ຕັມກິຣຸ່ນອຣຣຄຄາກອກມາຍສງສັຍ ແຕ່ຄຳຕ່າງຂາຕີກໍຈະແປວ່າ ຕັມກິຣຸ່ນ
ກຳຈັດກອກມາຍສງສັຍ ທີ່ນີ້ພມສງສັຍຈື່ງໄປຄັນຕູວ່າ ກອກມາຍອ່ຍ່າງໄກນກັນແນ່ນຳຈະຕູດ້ອ

มากกว่า ไปดูในอรรถกถาที่แก้ไว้ในอรรถกถาธรรมบท มีพระคาถา ๆ หนึ่ง ถ้าจำไม่ผิดเรื่องพระมหากัสสปะ ที่มีคำว่า นุทติ ที่เรานิยมแปลว่า ย่อมบรรเทา นุทติ และ วิโนทติ ก็มีรากศัพท์เดียวกัน เวลาเราเรียนบาลีชั้นประโยค ๑-๒ เราก็มักจะแปลคำว่า นุทติ บรรเทา ผมก็ไปตรวจดูในแก้อรรถ หรือคำแก้พระอรรถกถาจารย์ที่ท่านอธิบาย ก็พบว่า มีความหมายว่า กำจัด ไม่ได้สื่อความหมายว่า บรรเทา ในคำแก้พระคาถาเดียวกัน ท่านอธิบายว่า คำว่า นุทติ ท่านอธิบายแบบอุปมาว่า คำว่า นุทติ นี้ อุปมาเหมือนการเอาน้ำดีมาไล่น้ำเสีย หรือมาไล่น้ำเน่า ไม่เปิดโอกาสให้น้ำเน่าอยู่เลย โอกาส ไม่เปิดหรือไม่มีช่องว่าง ไม่ให้มี space หรือมีพื้นที่ สำหรับให้น้ำเน่าอยู่ได้เลย ท่านอธิบาย นุทติ แบบนี้ก็แสดงว่า มันคือการกำจัดออก ไม่ให้มันอยู่ แสดงว่า ถ้าพระอรรถกถาจารย์อธิบายอย่างนี้ นุทติ วิโนทติ เราจะแปลว่า บรรเทาไม่ได้แล้วสิ ก็ต้องแปลว่า กำจัด นี่ก็ขอฝากไว้ แต่เรายังไม่ฟันธงว่า การที่เราแปลว่า บรรเทา มันผิดฝากเป็นข้อคิดเฉย ๆ ถ้าเราเห็นการตีความที่ขัดแย้งกัน หรือการวิเคราะห์ที่ขัดแย้งกัน แสดงว่า ต้องมีการผิดพลาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะความจริงควรมีหนึ่งเดียว หรืออาจจะมีหลายอย่างก็ได้ มันจะไม่มีอะไรบางอย่างที่ถูก บางอย่างที่ไม่ถูก คำว่า บรรเทา กับ กำจัด มีความหมายต่างกันมากเลย ไม่ได้ใกล้เคียงเลย แต่ในส่วนตัวผม ผมค่อนข้างจะเห็นด้วยกับอรรถกถาว่า คำว่า วิโนทนา วิโนทติ ต้องแปลว่า กำจัด ไม่ใช่ความเห็นส่วนตัวผมหรอก ก็เห็นว่า คำแปลของชาวต่างชาติตรงกับอรรถกถา

บรรเทาในภาษาเขมร

เพื่อความเป็นธรรมของการแปลในประเทศไทย ผมไปค้นต่อว่า หรือว่าคำว่า บรรเทาในภาษาไทยมันมีความหมายพิเศษ มีความหมายว่า กำจัด ก็ได้ หรือเปล่า ? ไปดูในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีความอธิบายอยู่ตอนหนึ่ง ราชบัณฑิต ท่านสันนิษฐานว่า บรรเทา น่าจะเป็นคำยืมมาจากเขมร ในภาษาเขมรออกเสียงว่า **บานโต** แบบไทยว่า **บรรเทา** บานโต ในภาษาเขมร แปลว่า กำจัด เพราะฉะนั้น ก็ ถูกเลยสิ บรรเทาที่ใช้กันในโบราณของไทย ไม่ได้มีความหมายเหมือนกับปัจจุบัน ถ้าเอามาจากภาษาเขมรจริง บรรเทา นี้ไม่ได้หมายถึงทำให้เบาบางลง แต่หมายถึงกำจัด ฉะนั้น ก็สันนิษฐานว่า โบราณจารย์ที่ท่านใช้ คำว่า บรรเทา ใช้ในความหมายว่า กำจัด ไม่ได้ใช้ในความหมายว่า ทำให้เบาบางลง เหมือนคำว่า บรรเทา ที่สังคมไทยใช้กันในปัจจุบันนี้ คือคำว่า บรรเทา มีความหมายเพี้ยนไปจนกลายเป็น เบาบางลง หรือลดน้อยถอยลง พอความหมายมันเพี้ยนเสียแล้ว เมื่อเราไปอ่านพระไตรปิฎกที่ท่านแปลว่า บรรเทา เราก็เข้าใจเพี้ยนไปด้วยว่า ตรงนี้ พระพุทธเจ้ากำลังสอนเราว่า ทำให้เบาบางลง ความจริงถ้าภาษาไทยเพี้ยน เราก็ไม่จำเป็นต้องแปลว่า บรรเทาก็ได้ เราก็กลับไปแปลในความหมายเดิมของ คำว่า บรรเทา มีความหมายว่า กำจัด มันเป็น ความหมายเดิมของบรรเทา เราก็เลิกแปลว่า บรรเทา ไปแปลตามความหมายเดิมว่า กำจัด นี่ก็ฝากไว้เป็นข้อคิด ก็ผ่านไปอีกประเด็น

ความหมายของ “อสุสฺสุโต” ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย

วิเคราะห์คาถาธรรมบท: อสุสฺสุโต คืออะไร

คำว่า “อสุสฺสุโต” ในคาถาธรรมบท อรหันตวรรค ที่ว่า

“อสุสฺสุโต อกตญญู จ สุนธิจฺเจโท จ โยนโร
หดาวกาโล วนฺตาโส ส เว อุตฺตมโบริโส”

- ฉบับหลวง “อสุสฺสุโต” = “ไม่ใช่ง่าย”
- ฉบับสังคายนา “อสุสฺสุโต” = “ผู้ไม่ใช่ง่าย”
- ฉบับ มจร “อสุสฺสุโต” = “ไม่ใช่ง่าย”
- ฉบับ มจร “อสุสฺสุโต” = “ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร”

มาถึงประเด็นสุดท้ายแล้ว นี่ก็มาจากคัมภีร์ธรรมบท นักเรียนประโยค ๓ เรียนกัน มีคาถา ๆ หนึ่งที่แสดงถึงคุณสมบัติของพระอรหันต์ คนที่เป็นพระอรหันต์ ต้องมีคุณสมบัติแบบนี้ ๆ คุณสมบัติ ๖ อย่าง มีคุณลักษณะ ๖ อย่าง ๑ ใน ๖ อย่าง นั้น ดูที่คำว่า อสุสฺสุโต แปลกันไปต่าง ๆ ไม่รู้จะยึดความหมายไหนกันแน่ คำว่า อกตัญญู ดังอธิบายไปครั้งที่แล้ว ว่า ผู้รู้พระนิพพานอันไม่มีปัจจัยอะไรปรุงแต่ง ไม่ได้ แปลว่า คนอกตัญญู ออกเวที เป็นคำพ้องกันเฉย ๆ แต่มีความหมายต่างกัน คนละเรื่องกัน พระอรหันต์เป็นคนอกตัญญูในความหมายว่า “รู้สภาวะพระนิพพานอันไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง” อกตะ เป็นไวยากรณ์ของพระนิพพาน คนทั่วไปอกตัญญู ย่อมหมายถึงเป็นผู้ไม่รู้บุญคุณคน มีความหมายต่างกัน และมีคำหนึ่งที่มีปัญหามากและฝากให้พวกเราไปคิด คือ อสุสฺสุโต ก็มาจากภาษาบาลี รากศัพท์ อ แปลว่า ไม่ อ มา

จาก น ส่วน สทุธ แปลว่า ศรัทธา นี้แหละแปลว่า เชื่อหรือศรัทธา ฉะนั้นมารวมกัน เป็น อสสทุธ แปลว่า ไม่เชื่อ

พระไตรปิฎกฉบับหลวง แปลว่า “ออสสทุโธ” = “ไม่เชื่อ่ง่าย” ฉบับสังคายนา “ออสสทุโธ” = “ผู้ไม่เชื่อ่ง่าย” ฉบับ มจร “ออสสทุโธ” = “ไม่เชื่อ่ง่าย” น่าจะแปลใน แนวเดียวกันทั้ง ๓ ฉบับ คำแปลนี้มีความหมายว่าอย่างไร มีศรัทธา มีความเชื่อ แต่ ท่านไม่เชื่อ่ง่าย เห็นอะไรก็ไม่ได้เชื่อ่ง่าย ๆ ถ้าถามว่า ท่านมีความเชื่อไหม ก็ตอบว่า มี ท่านมีความเชื่อ เพียงแต่ท่านเป็นคนไม่เชื่อ่ง่ายเท่านั้น ถ้าแปลอย่างนี้ก็ตีความได้ว่า พระอรหันต์เป็นผู้มีศรัทธา มีความเชื่อ แต่ไม่เชื่อ่ง่าย ๆ ต่อไป ฉบับ มจร “ออสสทุโธ” = “ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร” ถามว่า แปลแบบนี้ความหมาย ยังเชื่ออยู่ไหม ตีความได้ว่าก็ยังไม่เชื่ออยู่ เชื่อตัวเอง ไม่เชื่อใคร แปลว่า ไม่เชื่อ่ง่ายก็ยังไม่มีความเชื่อ ว่าไม่เชื่อ่ง่าย หรือเชื่ออยาก ว่า ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร ก็ยังไม่มีความเชื่อ แต่เชื่อตัวเอง มีศรัทธาในตัวเอง ไม่เชื่อคนอื่น แต่เชื่อตัวเอง

วิเคราะห์ อสฺสทฺโธ คืออะไร

วิเคราะห์คาถาธรรมบท: อสฺสทฺโธ คืออะไร

Max Muller

"Free from credulity" (ผู้ปราศจากความเชื่อ)

Narada Mahathera

"who is not credulous" (ผู้ไม่ต้องเชื่อ)

Daw Mya Tin

"who is not credulous" (ผู้ไม่ต้องเชื่อ)

Acharya Buddhakkhita

"who is without blind faith" (ผู้ไม่เชื่อมงาย)

Weragoda Sarada Thero

"He has no faith in anyone but in himself" (ผู้ไม่เชื่อใคร แต่เชื่อตัวเอง)

“อสฺสทฺโธ” คำแปลของนักวิชาการต่างประเทศ

มาดูต่างประเทศที่เขาแปล ต่างประเทศก็แปลหลากหลายเหมือนกัน แต่สรุปได้ ๒ แบบ คือ (๑) แบบที่ ๑ ที่ทำแถบเหลือง ๆ ไว้ (๒) แบบที่ ๒ คล้ายคำแปลพระไตรปิฎกฉบับหลวง ที่แปลว่า ไม่เชื่อง่าย คล้าย ๆ ฉบับ มจร ไฮไลท์ ไว้ ๓ สี prof. Max Muller ซึ่งเป็นชาวเยอรมัน ผู้เชี่ยวชาญด้านบาลี สันสกฤต ผู้แต่งพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ เล่มหนามาก เขายอมรับกันว่าเป็นปราชญ์คนหนึ่งในโลกตะวันตก ถ้าจำไม่ผิด ในหลวงรัชกาลที่ ๖ ไปเรียนกับอาจารย์ Max Muller ด้วย ตอนไปเรียนอังกฤษ อาจารย์ Max Muller มีชีวิตอยู่ช่วงรัชกาลที่ ๖ ไปเรียนหนังสือประเทศอังกฤษ ตอนที่ท่านเสียชีวิต ในหลวงรัชกาลที่ ๖ ก็เสด็จไปร่วมงานศพของเขาด้วย ครัทธาเขาเป็นคนเก่งมาก ท่านแปลว่า free from credulity หมายถึง ผู้

ปราศจากความเชื่อ คือไม่มีความเชื่ออยู่ในพระอรหันต์ ไม่ได้หมายความว่าเชื่อยาก คือไม่มีความเชื่ออยู่เลย แปลมาจากคำว่า น ไม่นั่นแหละ ส่วนอาจารย์ Narada Mhathera ก็เป็นปราชญ์ในพระไตรปิฎก แปลอภิธรรมปิฎกเป็นภาษาอังกฤษ สมาคมบาลีปกรณ์ฉบับศรีลังกา ท่านแปลว่า who is not credulous” แปลว่า ผู้ไม่ต้องเชื่อ คือไม่มีความเชื่อ อยู่ในพระอรหันต์ ผู้ปราศจากความเชื่อ อันเดียวกัน คล้าย ๆ กัน เพียงสำนวนต่างกัน นักวิชาการชาวพม่า Daw Mya Tin “who is not credulous” แปลว่า ผู้ไม่ต้องเชื่อ แปลเหมือนท่านที่ ๒ ส่วนแบบที่ ๓ อาจารย์ Acharya Buddharakkhita ถ้าจำไม่ผิดเป็นชาวศรีลังกา “who is without blind faith มีความหมาย คือ ผู้ไม่เชื่องมงาย ผู้ไม่มีศรัทธาที่มีติดบอด ก็แสดงว่าไม่เชื่องมงายนั่นแหละ ท่านนี้แปลคล้าย ๆ พระไตรปิฎกภาษาไทยของเรา ก็แสดงว่ามีความเชื่ออยู่แต่ไม่เชื่องมงาย ท่านสุดท้ายเป็นชาวศรีลังกาเหมือนกัน เป็นพระ Weragoda Sarada Thero ให้นิยามความหมายว่า “He has no faith in anyone but in himself” แปลว่า ผู้ไม่เชื่อใคร แต่เชื่อตัวเอง แปลคล้าย ๆ ฉบับมจร แปลแบบอธิบายขยายความ ยาวเป็นประโยคเลย เพิ่มคำว่า เชื่อตัวเอง เข้ามา แสดงว่ายังมีความเชื่ออยู่

สรุปง่าย ๆ ว่าแนวการแปล มีอยู่ ๒ แบบ **แบบที่ ๑** แปลตามรากศัพท์ น แปลว่า ไม่ สหุโธ แปลว่า ศรัทธา หรือความเชื่อ รวมคือ ผู้ไม่มีความเชื่อ หรือปราศจากความเชื่อ แนวความเชื่อของ ๓ ท่านแรก และแปลว่า **แบบที่ ๒** ว่า พระอรหันต์ยังมีความเชื่ออยู่ แต่เชื่อยาก หรือไม่เชื่องมงาย อีกอย่างหนึ่งคือ เชื่อตัวเอง ไม่เชื่อใคร

สรุปได้ว่า การตีความในโลกปัจจุบันไม่ว่าในเมืองไทยหรือต่างประเทศก็ตาม แบบที่ ๑ ปราศจากความเชื่อ ไม่มีความเชื่อเลย อีกแบบหนึ่ง มีความเชื่ออยู่เพียงเชื่อ ยาก แบบไม่ม่งมาย เชื่อตัวเองแต่ไม่เชื่อใคร พุดง่าย ๆ คือพระอรหันต์ยังมีความเชื่อ กับ พระอรหันต์ไม่มีความเชื่อ อันไหนถูก ถามว่าโดยส่วนตัวมองอย่างไร โดยส่วนตัว มองว่า แปลแบบแรกน่าจะสอดคล้องกับสภาวะธรรมมากที่สุด ได้ไปเปิดดูในหนังสือ พุทธธรรมของหลวงพ่อ ป.อ.ปยุตโต ไม่ได้ตั้งใจจะอธิบายในคานานี้หรอก แต่ท่านพูด ถึงพระอรหันต์ข้อหนึ่ง แต่ท่านไม่ได้พูดถึงคานานี้โดยตรง ท่านก็หยิบคำจากคานานี้ แหละมา ที่ท่านพูดถึงสภาวะของผู้บรรลุนิพพาน หนึ่งในคุณสมบัติพระอรหันต์ที่ท่าน พูดถึง คือ อสสพฺโธ ท่านอธิบายว่า ไม่มีศรัทธา ปราศจากศรัทธาหรือความเชื่อ แล้ว ท่านอุปมาให้ดูด้วยว่า ความแตกต่างระหว่างปุถุชนกับพระอรหันต์ มันต่างกันตรง ที่ว่า ปุถุชนคนที่กำลังปฏิบัติธรรมอยู่ ยังไม่เป็นพระอรหันต์นี้ เดินตามทางอริยมรรค อยู่ ต้องอาศัยความเชื่อเป็นแนวทางไปเรื่อย ๆ เช่น เชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า เราขณะนี้ยังไม่ได้เห็นเองด้วยตาของเราหรือประสบการณ์ตรงของเรา เราก็ต้องอาศัย ความเชื่อที่ครูอาจารย์หรือนักปราชญ์ที่ท่านแนะนำไว้ แล้วเราก็เดินตามนั้น

ยกตัวอย่าง เหมือนเราไปกินอาหาร คนที่เขาไปกินอาหารหนึ่งบอกอร่อยมาก สัมตำร้านนี้อร่อยมาก มีคนเขาบอกเราไว้ เราเชื่อคน ๆ นี้บอกเราก็ไปตามที่เขาบอก ไปกินที่ร้านนี้ ในระหว่างที่เราเดินไปที่ร้าน ยังไม่ได้กิน เราไปเพราะเชื่อในคนบอก อร่อยในขณะนี้ในความหมายของเรา อร่อยตามที่เขาบอก ต่อเมื่อเราไปถึงร้าน แล้ว เราได้กินด้วยปากของเราเอง ได้ชิมด้วยลิ้นของเราเอง ความเชื่อที่เราเคยมีคนบอก นั้น มันก็ไร้ความหมาย ไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป เพราะได้รู้เอง ได้เห็นเอง ได้ ประสบการณ์ตรงด้วยตัวของเราเองแล้ว ฉะนั้น ในความหมายตรงนี้ที่ท่านอธิบายไว้

คือ ผู้ปราศจากความเชื่อ หมายความว่า การดำรงชีวิตของพระอรหันต์ไม่ได้ดำรง เพราะความเชื่อเพราะคนอื่นบอก แต่ดำรงชีวิตด้วยการได้รู้เอง ดังคำว่า ปจฺจตฺตเวทิตพฺโพ วิณฺญูหิ รู้เอง เห็นเองจากประสบการณ์ตรง ฉะนั้น ควรแปลว่า ไม่ต้องเชื่อ ไม่มีความเชื่อ หรือปราศจากความเชื่อจะถูกต้องกว่า นี้ก็ฝากไว้ การตีความผิติดหนึ่ง ก็ จะมีความหมายไปคนละเรื่องเลยสำหรับพระไตรปิฎก

วิเคราะห์คำว่า “ประมาณ” (ปมาโณ)

วิเคราะห์คำว่า “ประมาณ” (ปมาโณ)

- ❑ “ประมาณ” ในภาษาไทย หมายถึง กะหรือคะเนให้ใกล้เคียงกับจำนวนหรือขนาดที่เป็นจริง หรือให้พอเหมาะพอควร ไม่มากหรือน้อยเกินไป เช่น ประโยคว่า “บ้านผมอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 15 กิโลเมตร” หรือ “วันนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 100 คน” หรือ “เมื่อวานผมเจอตัวใหญ่มาก ขนาดประมาณเท่าแขน” หรือ “ทุเรียนมีทั้งคุณและโทษนะ ควรกินพอประมาณถึงจะดี” เป็นต้น
- ❑ สรุปว่า ประมาณ ในภาษาไทย ใช้พูดถึงจำนวนหรือขนาดที่ยังไม่แน่นอนหรือใกล้เคียงกับข้อเท็จจริง คล้ายกับภาษาอังกฤษว่า “approximately; roughly; about; almost”

คำว่าประมาณ ในภาษาไทย มีความหมายว่า คะเน คร่าว ๆ อะไรบางอย่างที่ยังคะเน ยังไม่ฟันธง เช่น น้ำหนักของคน ประมาณ ๖๐ กิโลกรัม ตัวเลขยังไม่แน่นอน บวกลบประมาณนี้ ใกล้เคียงกันนี้ ในภาษาอังกฤษว่า ‘approximately; roughly; about; almost’ เราก็ไปยืมจากพระไตรปิฎกคำบาลีสันสกฤต ที่นี้พอใช้มากเข้า ๆ ประมาณก็จะมีความหมายมาตรฐาน ตายตัว จนเราเจอประมาณเมื่อไหร่

เราก็จะใช้ความหมายนี้ตลอดเลย เช่น คำว่า “วันนี้มีผู้เข้าเรียนในห้องนี้ประมาณ ๑๐๐ คน” คำว่าประมาณในที่นี้ อาจจะเกินบ้าง ลดหย่อนบ้าง แต่ว่า ประมาณ คือว่า ยังไม่แน่นอน ในภาษาไทย

วิเคราะห์คำว่า “ประมาณ” (ปมาณ)

ประมาณ (ปมาณ) ในภาษาบาลีเดิม มีความหมายว่า การวัด หรือเครื่องวัด (measure; measurement) ใช้ในบริบทการวัดจำนวน วัดขนาด วัดเวลา วัดความกว้าง วัดความยาว เป็นต้น เช่น ข้อความว่า “มนุสฺसानํ กิตตํ อายุปฺปมาณํ วสฺสสํ อปฺป วา กิยฺโย วา ฯ” (อุปปาทกัมมอายุปมาณวาร พระไตรปิฎก เล่ม ๓๕)

นิยมแปลว่า “อายุของมนุษย์มีประมาณเท่าไร ประมาณ 100 ปี ต่ำกว่านั้นบ้าง เกินกว่านั้นบ้างก็มี”

จะเห็นว่า คำแปลนี้สื่อความหมายว่า มนุษย์มีอายุโดยคร่าวๆ ประมาณ 100 ปี

ที่ถูกต้องแปลว่า “การวัดอายุของมนุษย์ได้จำนวนเท่าไร ได้จำนวน 100 ปี น้อยกว่านั้นก็มี เกินกว่านั้นก็มี”

แต่ประมาณในภาษาบาลี ไม่ได้มีความหมายอย่างนี้ พอเราใช้ไป ๆ คำว่า “ประมาณ” ก็มามีอิทธิพลต่อการอ่านพระไตรปิฎกและแปลพระไตรปิฎกของเราด้วย คือ “ประมาณ” ในความหมายเดิม แปลว่า การวัด หมายความว่าเราแปลคำว่าประมาณ ในพระไตรปิฎก ตามความหมายที่เขียนไปในภาษาไทย ความหมายที่เขียน ย้อนกลับมา มีอิทธิพลต่อการอ่านพระไตรปิฎกและแปลพระไตรปิฎกของเราด้วย คือ “ประมาณ” ในความหมายเดิมแปลว่า “การวัด” ในภาษาอังกฤษว่า measure, measurement เช่นเอาไม้บรรทัดมาวัดว่ามีเท่าไร นั่นแหละคือประมาณ ประมาณ ไม่ได้แปลว่า กะ หรือคาดคะเน แต่แปลว่า การวัด เช่นในพระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๓๕ มีคำว่า “ประมาณ” ก็คือการวัดอายุของมนุษย์ “มนุสฺसानํ กิตตํ อายุปฺปมาณํ

วสสสตฺ อปปี วา ภียโย วา” เรานิยมแปลว่า อายุมนุษย์มีประมาณเท่าไร คำว่า
ประมาณ ในความหมายประโยคนี้ คือ กะหรือคาดคะเนเอา ว่าประมาณเท่าไร
ประมาณ ๑๐๐ ปี ต่ำหรือเกินกว่านั้นบ้างก็มี คือบวกลบ ที่นี้คำว่า “ประมาณ” ใน
ที่นี้แปลว่า ไม่แน่นอน กะ คาดคะเน แต่ในภาษาบาลีจะมีความหมายว่า การวัดอายุ
ของมนุษย์ได้เท่าไร ที่ถูกต้องควรแปลว่า การวัดอายุของมนุษย์ได้จำนวนเท่าไร ได้
จำนวน ๑๐๐ ปี หรือน้อยกว่านั้นก็ มี เกินกว่านั้นก็ มี ฉะนั้น คำว่า “ประมาณ” ใน
ที่นี้ คือการวัดออกมาเป็นตัวเลข ไม่ได้แปลว่าคร่าว ๆ ฉะนั้น เอาไว้อธิบายในครั้ง
ต่อไป ขอจบเพียงแค่นี้.